

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>Szerkesztőség, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény küldendő: Nagy-Péterfia-uteza 977.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven. ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár- engedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.</p>	<p>A kiadóhivatal kezelője RÓZSA SÁNDOR főisko- lai háznagy, kinek nevére inté- zendő a lap minden anyagi dol- gára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.</p>
--	--	--

Az anyakönyvek államosításáról.

Azt hittük, hogy a jelen számban lapunk olvasóival már megismertethetjük a kormány azon törvényjavaslatát, melyet *az egyházi anyakönyvek államosítása* iránt a képviselőház elé terjeszteni szándékozik. Ez azonban, értesüléseink szerint, e héten már nem fog megtörténni, habár a budgettárgyalás jelen előhaladt stádiumában a beterjesztés a közel jövőben előre látható.

Minket, kik első sorban az egyházi élet munkásainak tekintjük magunkat, a költségvetési vita alatt felmerülő számos kérdés között kiválóan az egyházpolitikai természetűek érdekelnek, különösen a sok tekintetben aggodalmat keltő jelen viszonyok között, melyek a törvényhozás, a kormány actiójának megindulása nélkül — félni lehet — még zavartabbakká válhatnak. Mert ezek azon kérdések, melyek legnagyobb részt közvetlenül érintik egyházi életünket s melyeknek böles, méltányos, jogos megoldása egyedül adhatja meg számunkra a békés fejlődés és munkálkodás lehetőségét, ellenkező esetben pedig, értjük ez alatt egyházunk közjogi állásának fenyegetését avagy veszélyeztetését, minket is a védelmi állás elhagyására szorítanak.

Az egyházügyi kérdések közül, a mint ezt a kormány nyilatkozataiból tudjuk, háromnak elintézése van egyelőre célba véve, ez a három: az egyházi anyakönyvek államosítása, az izraelita hitfelekezet receptiója s a polgári házasság behozatala. Mindhárom ügy, a vele járó kérdések egész halmaza s a felbukkanó *természetes* akadályok veszélyessége miatt — sok nehézséggel jár s úgy az intellektualis tényezők gondos kijelölése, mint a pénzügyi szempontok miatt az állam erejének öszpontosítását igénybe veszik,

különösen áll ez az anyakönyvi- és a harmadik helyen említett polg. házassági kérdésre nézve. S ha még ehhez a *mesterségesen* felhordott akadályokat is vesszük — melyek közé bizonyára a kath. autonomia és a kongrua ügy közelebb történt felvetése is tartozik s a melyek közül az elsőre nézve magok a római kath. világi és egyházi irányadó férfiak között is lényeges eltérések mutatkoznak, a nagy tömeg pedig ezen ismeretlen tényezővel szemben — csaknem teljes tájékozatlanságban van, az utóbbi pedig annyira *belügye* a most nevezett egyháznak, hogy az első sorban álló országos érdekű ügyek közé szándékoltt hirtelen betolását másnak, mint *kegyes taktikának* nem tekinthetjük: akkor bizonyára kellően fogjuk méltányolni azon óvatosságot, melylyel az irányadó politikai körök a létező bajok orvoslásához fogtaks a kuruzsolók csodaszereit a hangzatos reklámok daczára maguktól elhárítani igyekeznek.

Az anyakönyvek államosításának kérdése az, a mihez ezen alkalommal hozzá szólni akarunk. Aktualis oldalát tekintve, felmentve érezzük magunkat ezuttal attól, hogy az anyakönyvelés történeti fejlődésével bővebben foglalkozunk. Röviden csak annyit jegyzünk meg, hogy a mikor a tridenti zsinat (sess. XXIV. cap. 1. 2. de reform. matr.) ismeretes határozatait meghozta, melyek közül az első az esketési, a második pedig a kereszteleési anyakönyvek vezetését rendelte el, akkor már az anyakönyvi intézmény nem volt ismeretlen a partikularis egyházakban. A florenczi főegyházmegeyében már 1450. évben rendelik el a szülöttek anyakönyvének vezetését; Franciaországban pedig 1515. évben a halotti anyakönyvekét; a németországi evangélikusoknál pedig az 1533. évi Brandenburg-nürnbergi egyházi rendtartás abbeli intézkedését, mely a kereszteleési és esketési

anyakönyvek vezetése iránt rendelkezik — első helyre téve, Richter szerint (A XVI. sz. egyházi rendtartásai I. 120 l.) még kilencz oly egyházi rendtartás volt, melyek mind megelőzték a tridentini zsinatnak a fentebbiek szerint tehát nem első, hanem mindenesetre egyetemes, vagyis az egész római kath. egyházra kiterjedő intézkedését.

Hasonló szükségletek bizonyára hazánkban is megfelelő intézkedéseket hoztak létre. El sem tudjuk képzelni, hogy ekkleziáink hú sáfárai: a lelkészek, ezen számonkérő könyveket mikép nélkülözhetnék volna! A külföldi példák is előtök voltak. Bizonyára lehettek tehát nálunk is anyakönyvek a tridentini zsinat előtti időből. Hogy ezen egyszerű feljegyzési könyvek veszendőbe mentek, azon nem csudálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy még aranybullánknak sem bírjuk egy eredeti példányát se. Azt mondják, a katolikusoknak hazánkban 1600-tól vannak anyakönyvek (Pozsony, Malaczka). Révész Kálmán átnézőn a ref. egyetemes névtárt, ennek nyomán egyházunkban a radnöthi anyakönyvet tünteti fel elsőül az 1610. évről, miután szerinte (lásd a Prot. E. I. L. ez évi 7-ik számát) a tokaji ref. egyháznak az említett névtárban 1576-ról feltüntetett adata tévesnek bizonyult. Én meg az ágost. evang. egyház egyetemes névtárát nézőn át, e szerint Korponának (a zólyomi esperességben) már 1584-ről s Bártfának (VI. sz. kir. városi esperesség) 1593-tól

kezdve van anyakönyve, a többiek azután (Szák, Szenna, Poltár, Sopron stb.) nálok is 1600. után következnek. Az 1576. évi herczeg-szóllósi zsinatot nekünk reformátusoknak még azért kell ezen alkalommal külön is felemlítenünk, mert ennek 23. articulusa tekinthető *anyakönyveink bölcsőjének*, az első zsinati intézkedést ebben találjuk fel, melyben azt szabják elő a prédikátoroknak, hogy a *megkeresztelt* gyermek nevét, esztendejét anyakönyveikbe beírják „a házasságban való sok zür-zavar eltávoztatásaért“ — teszik hozzá, mintha csak a tridentini zsinat előtt lebegő „alattamos házasságokra“ gondoltak volna a mi atyáink is!

Nem hiszem, hogy ezeket figyelembe véve, valaki alaposan kétségbe merné vonni *az egyházaknak anyakönyveikre vonatkozó tulajdonát*. A lelkipásztori gondozással egy időben született meg ez a jog akkor, mikor még az állam sem ilyen, sem más természetű kötelességeire nem gondolt. Midőn azonban az államhatalom ezen anyakönyveknek eredetileg pusztán az egyházi élet terén hatékony erejét jelentékenyen emelte az által, hogy azokat *közokmányi erővel* ruházta fel: ez által jogot szerzett magának arra, hogy ezen anyakönyvek vezetésének módját is megállapíthatja, a mint a törvényhozásnak és kormányának ily természetű több rendbeli intézkedésére hazánkban is lehet hivatkozni. Az állam tehát az egyházi anyakönyveknek mintegy közös tulajdonosául tekinté magát, a kinek előforduló

✠ TÁRCZA. ✠

Horárik János római vallású áldozó pap tiltakozása.

Jó félszázaddal ezelőtt a hazai kath. püspökök épen olyan erőlködéssel körleveleztek a vegyes házasság, mint ma a polgári házasság kérdésében. Hiszszük, hogy az akkori körlevelek tendenciájára épen olyan szégyenkezve gondolnak vissza ma, mint 50 év múlva fognak visszatekinteni mal üzelmökre a jövő papjai. Valóban nincs új dolog a nap alatt; a vén idő, úgy látszik, merő ismétlésekben tetszeleg önmagának. A vármegyék félszázaddal ezelőtt is beleszóltak a dologba, még pedig aligha nem nagyobb nyomatékkal, mint ma. Egy-két megyében (Esztergom, Heves) sikerült ugyan a klérusnak a felizgatott és leitatott értelmetlenebb kisebb nemesség közreműködésével klérikalís ízű határozatot erőszakolni ki, de a legtöbb helyen — jóllehet addig soha nem látott elemek dongták a megyeházák gyűléstermeit — győzött a józan felvilágosodás szelleme. A végeredmény az 1843-ik évben megerősített vallásügyi törvény lön.

A sok helyen heves megyei vitatkozásoknál a római vallású papság konok magatartása kihozta türelméből a Tekintetes Karokat és Rendeket. Aradmegye

gyűlésén ily indítványt adtak be: „Miután a papság mentségére s másoknak megnyugtatóására nyilván azt állítja, hogy a megáldás nem lévén a házasságnak lényeges része, ez a nélkül is érvényes: az elmék lecsendesítése végett a papok ezen állításuknak kathedrális kihirdetésére végzés által szoríttassanak és az ezt nem teljesítők ügyvédi kereset alá vétessenek.“

Puky György, pesti táblabíró, a sárosmegyei gyűlésen így kiált fel: „a főpapok legméltatlanabb és háládatlanabb fiai hazánkban, kik legnagyobb javait használják, s ők azok, kik az egyenlenségnek és gyűlölségnek rothasztó magvait a magyar polgárok közt hintik.“

Pest- és Zalavármegyék voltak a kezdeményezők. 1841. február 3-án kezdődött pestmegyei gyűlés alkalomával szokatlan tüneményképen (e tekintetben a történelem még ma nem ismételte magát) Horárik János, beszterczemegyei áldozó pap, a püspöki körlevelekkel merőben ellenkező véleményt nyilvánított. E fellépés a budai alesperesség papjait tiltakozás benyújtására indította; erre pedig Horárik adott viszonttiltakozást a márczius 16-iki gyűlésre, a mikor is vitatja, hogy „a vegyes házasságok tárgyában költ főpásztori levelek sem a szentírással, sem az egyházi törvényekkel nem egyeznek.“ E tiltakozás szövegét a napokban küldötte be Lapunknak Nagy Elek kispaládi lelkész úr, ki a másolatot atyjának kéziratái között találta meg. Érdekesnek találjuk ez ellentiltakozás közlését, melyre vonatkozólag a megye gyűlésén élénk vita támadt a felett, vajjon

esetben arra is joga van, hogy az ezen közokmányt felmutatni vonakodó papot erre közigazgatási úton is szoríthatja.

Midőn azonban ezen tulajdonjogot az egyház részére vindikáljuk s erről lemondanunk nem is szabad: valamiféle oly tulságba viszont mi magunk ne essünk oly nézettel, mintha az államot az anyakönyvelési jog meg nem illetné. Az államot ez a jog mindig megillette, feladatainak mai magaslatán pedig kétségbevonhatlanul megilleti. Macaulay híres mondása jut itt eszembe, melyet azoknak mondott, kik az állam iskoláztatási jogát egykor tagadták előtte: „A kinek joga van akasztatni, joga van taníttatni is“. Különbö ha őszinték akarunk lenni s arra az ötvennél is többféle esetre gondolunk, melyekben az állam, anyakönyvvezetőinkkel, mint közhivatalnokokkal rendelkezik, be fogjuk valani, hogy anyakönyveinkre már jóformán egészen reá tette kezét; mely intézménynek előnye jelentékeny részben az állam javára esik, terhe pedig — csekély viszontszolgálat fejében, melyet különben is a saját egyházunk tagjaitól szedünk be — egészen a mi vállainkra nehezedik. Azzal a gondolattal tehát, hogy az állam az anyakönyvek vezetését saját közegeivel, a mely naptól fogva akarja, vezetetni is fogja: meg kell barátkoznunk. Mikor 1827. évi 23. t.-czikkünk, mely e tekintetben az első törvényhozási intézkedés, az anyakönyveknek az illetékes lelkipásztorok által „minden valláskülönbség

nélkül“ vezetését kötelezőleg elrendelte, rendelkezését ezen világos fentartás kíséretében teszi: „*Mig az egyháziaknál az anyakönyvek meglesznek!*“

Az állam által vezetendő anyakönyveléssel azonban egy nagy horderejű következmény is jár, nevezetesen az, hogy *attól a perctől kezdve, az egyháznaknál különben tovább is megmaradó párhuzamos anyakönyvek* (ha ezzel a kifejezéssel élhetünk) *közokmányi jellegűek és erejüket el fogják veszteni* s azután csak az egyházi belkezelséknél lesznek általok használhatók; továbbá: *közhatálylyal bíró kivonatok* a párhuzamos egyházi anyakönyvekből, az állami anyakönyvezés megkezdése napjától kezdve, *lelkészeink által többé ki nem adhatók.*

De ez, természetesen, nem érintheti a párhuzamos anyakönyvek életbe lépte előtt általunk vezetett s birtokunkban levő anyakönyvekre vonatkozó tulajdonjogunkat, sem az azokból, az állami anyakönyvelés megkezdése után is *egyedül lelkészeink által kiadható* hivatalos kiadmányok *közérvényességét.* Azon anyakönyvek kiadását az állam tőlünk nem fogja követelni; de ha követelné, sem adnók ki azokat. Az állam maga, az érdekelt felek, évtizedeken keresztül fogják még ezentúl is igénybe venni anyakönyveink bizonyító erejét, a mikor végre majd elérkezik azon idő, a midőn a multnak ezen tisztos emlékei egyedül csak történeti érdekekkel fognak birni!

fölvétessék-e a jegyzőkönyvbe a hittani fejtegetést e reszkedő tiltakozás? Mivel pedig az alesperességi papok tiltakozása fölvétetett volt, „az osztó igazság elvénél fogva a többség ezt is fölvétetni rendelé“.

A tiltakozás így szól:

„Tekintetes Nemes Vármegye! Értésemre esvén, hogy a Tekintetes Vármegyének mult hó 5-ikén tartott közgyűlése alkalmával a budapesti kerület plébánusai és lelkészei a Tekintetes Karok és Rendek eleibe oly foglalatu ellenmondást nyújtottak, minél fogva ők későbbiek lévén inkább mindent eltűrni, mintsem a törvénytelen házasságokat tilalmazó, mint a szentírás világos szavain s az egész Cath. egyház tanításán alapuló Főpásztori rendelményektől eltérve, Főpapjuknál velem egyértelmű s engedetlenségi gyanuba esni; az én mult hó 4-ikén tartott közgyűlésbeni nyilatkozatomat, mint nem pástorkodó papét, az egész Cath. egyház tanításával meg nem egyezhetőnek keresztek: nehogy hallgatásommal alaptalan ellenmondásukat igenlenni, s így az ügyet, melyben felléptem s melynek törvényessége mellett majd egész hazám törvényhatóságai nyilatkoztak, elhagyni láttassam, — sőt inkább nyilatkozásomat igazoljam, — a tisztelt ellenmondókat ezennel visszautasítani kénytelenítettvén, a Tekintetes Karok és Rendek és egész Nemzetem előtt ünnepélyesen kimondom, hogy a kérdéses Főpásztori levél s az azt pártoló vélemény sem a szt. írásban, sem az egész A. Sz. Egyház tanításaiban nem alapulnak. Ugyanis

I. A főpásztori levél tanítja, „*hogy reformatus keresztyén atyánkfiaival kötött vegyes házasságok a Cath. lelkének és üdvösségének veszedelmesek s azért is tilosak.*“ Szt.-Pál apostol ellenben I. Korinth. 7. r. javasolja a keresztyéneknek, hogy ha pogány vagy zsidó házastársaik vannak, ezeket magoktól, ha maradni akarnak, el ne bocsássák, ha valamely ker. felebarátunknak, ugymond, hitetlen, azaz pogány vagy zsidó hitvese legyen és az vele tovább is maradni akar, ne bocsássa el magától.

Az említett lelki veszedelemre pedig Szt.-Pál azt válaszolja, hogy az oly vegyes házasságban a keresztyén nemcsak nem forog veszedelemben, hanem inkább még lelket nyer, azt mondván: „Szentelítve legyen a pogány férj keresztyén felesége által és a pogány vagy zsidó hitves szentesítetik ker. férje által“, — Szt.-Péter apostol is ellenzi a Főpásztori levelet, e pontban nem veszedelmet látván a vegyes házasságban, hanem térítési és lélek nyeresései reményét, így tartván I. levele 3. rész: Hasonlóan a hölgyek alá maradjanak rendelve férjeiknek úgy (itt nagy kacaj támadt), hogy ha némely férjek nem hisznek evangéliumnak, hölgyeiknek szent társalgása által őket részünkre megnyerhessük. Ezekből napfénynél világosabban kitetszik, hogy Szt.-Péter és Pál apostolok idejökben a vegyes házasságok — még pedig a ker., pogány és zsidók között — napirenden valának s e szent apostolok csak egy szót sem ejtettek ellenök, hanem inkább helybe hagyták s bennök hasznót, keresztyénségi hódítást s hitbeli nyereséget láttak,

Mi adott okot arra, hogy az állam az anyakönyveknek saját közegei által vezetését kezébe vegye: mindnyájan tudjuk. A mióta az elkeresztelési ügyekben, a kath. klérus, pápai jelszóra, a dogmatikai oldalt toltta előtérbe s ebbeli felfogásában a megboldogult budapesti kir. tábla hirhedt dogmatizáló ítélete által még támogatást nyert s a mióta fanatikus papok, a törvénybe ütköző anyakönyvi bejegyzésekkel az anyakönyvi statust a legnagyobb zavarba hozták, s a törvényhozás és a felekezetek közti békét megóvni törekvő kormány minden intézkedései nem voltak elégségesek arra, hogy a klérust a törvénynek megfelelő eljárásra vezessék: érkezett azon idő, mely az 1827. 23. t. 3. §-ba provideálva vala: „Míg az anyakönyvek az egyháziaknál meglesznek“. . . Az állam nem nézheti tovább ez áldatlan harczot, mely a *törvénytelen anyakönyvi bejegyzések miatt* — a felekezetek békéjét folyton zavarja; *erköcsi mivoltának megtagadása nélkül közokirat jellegével és erejével nem ruházhat fel oly okmányt, mely a koronás fejedelem által szentesített törvény világos rendelkezésével ellentétben áll.* Az elkeresztelő lelkész — mondá találóan gróf Csáky Albin miniszter az 1890. évi cultus-budget tárgyalása alkalmával, — a ki az elkeresztelés tényét oly szándékkal végzi, hogy az illetőt *a törvény világos rendelete ellenére* a saját felekezetébe felvegye, — szerintem határozottan illetéktelenül jár el. Már most kérdem, mikép

lehet ezen *illetéktelen* eljárás folytán elkeresztelő lelkészt *illetékesnek* tekinteni arra nézve, hogy kivonatokat adhasson az anyakönyvből, a mely kivonat csak a törvény erejénél fogva bírnak közhitelességgel. A lelkésznek a törvény csak nem adhat oly immunitást, melynek örve alatt, *mint közhivatalnok, az állam törvényeivel ellenkező kimutatást végezhesen!* . . .

Állásfoglalásunknál e kérdéssel szemben nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy, a mint látjuk, törvényhozásunk szabadelvü elemei, minden politikai pártkülönbség nélkül — a kormány ebbeli törekvése körül sorakoznak. Reméljük a legjobbat. Összetartásunk láttára a reakció hívei oduikba fognak visszavánszorogni. Összetartásunk láttára talán még XIII. Leo pápa is felhagy eddig követett politikájával s ha 1878-ban, nem sokára kormányra lépte után, a kath. püspököket birságot, s bebörtönöztető Németbirodalommal szemben jónak látta e szavakat hangoztatni: „Lelkem nem fog addig megnyugodni, míg az egyházi béke Németországban nincshelyreállítva“, — reméljük mi is azt, hogy Magyarországgal szemben követett kárhózatot, mert államiségünk összes ellenségeit felbátorító eljárásával valamikor felhagyand s sok csapással sujtott hazánkban a keresztyénség, a nyugoti kultúra védelmében a mult időkben szerzett érdemeit igazságosan mérlegelve, s egyúttal fontolóra véve az isteni gondviseléstől ezen nemzetre itt, a

nem tiltván soha más összeköttetéseket, csak a nyilvános gonoszokkal valókat. Ha tehát az apostolok, kik Krisztus Urunk tanjainak leghitelesebb tolmácsai voltak, a vegyes házasságokat zsidók- és pogányokkal is az első században helyeslették, mennyivel inkább kelletik a Cath. anyaszentegyháznak az ugyanazon Megváltónak tanjait elismerő felekezetek közötti vegyes házasságokat a XIX-ik században helyeslenie!

II. A főpásztori levél azt mondja, „hogy a vegyes házassági gyermekek lelki kárhózatnak kitétvék.“ Szt.-Pál ellenben ugyanazon vegyes házasságu korinthiaiaknak tanítólag írja: „Hogy ha nem maradnának együtt és így a keresztyén fél nem hatna idvezítőleg zsidó vagy pogány hitű házastársára, akkor az ő szülőiteik is erkölestelenek lennének, midőn most még szivességben és istenesen együtt élnek, az ő gyermekeik is Istent félők.“ És Szent-Pálnál ugyanott a VIII-ik fejezet, a 14. versben így hangzik: „Különben tisztátalanok volnának magzataik, most pedig szentek.“

III. A főpásztori levél hirdeti: hogy magzatait idegen hitben neveltető r. Cath. anya egyenesen Isten és természet ellen vétkezik. Azonban 14-ik Benedek pápa, kinek tekintete bizonyosan tulnyomó, kereken tagadja, irván, hogy ő ugyan nem helyeselheti az ily házasságokat, de egyszersmind, hogy általok nem sértetik sem a természeti, sem az isteni jog. Krisztus Urunk intézkedése szerint pedig Isten és természet nem kíván a házasságban mást, mint férfit és nőt. Bármely hitfele-

kezeből és emberfajból egyesüljenek azok, csak a szeretet egyesítse s beszéde ez: azért elhagyandja atyját és anyját az ember és nejehez csatlakozik. Mít tehát Isten összekötött, azt ember ne válaszsza szét. Mát. 10.

IV. A főpásztori rendelmény fenyeget, hogy a Cath. vagyis római anyaszentegyházon kívül nincs üdvösség. Ezt czáfolják Szt.-Péter ezen szavai: Én minden bizonynyal tudom, hogy Isten nem személyválogató, hanem minden nemzet fia, ki őt féli és igazságot gyakorol, kedves néki, Megváltónk pedig általában boldogoknak és idvezülendőknek hirdeti azokat, kik igazságosak, kik méltatlanul szenvednek, kik együgyűek, irgalmasok, szelídek, jámborok, istenfélők és ártatlanok. Valóban is, Krisztus urunk tanításának lelke az, hogy Istennek e földön csak egy akla, égyetlen egy országa s egyháza vagyion, melynek személyzete az egész emberiség s lelke az általános szeretet.

Ha én az egész Cath. egyház tanítása ellen nyilatkoztam, az ellentmondó uraknak kimutatni kellett volna, melyik köz Zsinaton tiltja a r. Cath. Egyház a protestánsokkali házasságot s ennek beszenteltetését? (holott az egyes pápák, püspökök, vagy tartományi zsinatkák nem egész Cath. Egyház) pedig a tridenti zsinatnak 1563-ban, a házasságról tanakodván s rendelkezvén, erre, minthogy érdekében feküdt, leginkább alkalma is, kötelessége is lett volna, mert ugyanezen korszakban a protestánsok magok az övéiknek szigoruan tiltották a pápistákkali házasságot s ennek beszenteltetését; ezen

Kelet népei közt reá ruházott missiót, melynek betöltéséhez ezen nemzetnek egész erejére van szüksége: reánk vonatkozólag is jónak találja elmondani ezen szavakat: Lelkem nem nyugszik meg addig, míg az egyházi béke nincs helyreállítva Magyarországon.

Kivánjuk, hogy így legyen!

Dr. Kovács Sándor.

T A N Ü G Y.

Alföldi gymnasiumaink emelkedése.

Ref. középiskoláink fejlődésében ugyszólva egymást érik az örvendetes eredmények. Ismeretes dolog olvasóink előtt a *h-nánási* gymn. újra építése, megfelelő számú tanerőkkel ellátása. Most kilátás van rá, hogy a tanárok fizetése is véglegesen rendbe jő, a menyinyben említett gymnasiumnak a nyilvánossági jogot csak úgy hajlandó véglegesen megadni a vall. és közokt. miniszter, ha a tanárok javadalmazása az államiakéval egyenlővé tétetik. S minthogy ennek eszközzésére a fentartó hatóságnak van is némi alapja, alapos a remény, hogy az eddigi áldozatkészség, melyet a nánásiak kimutattak, lelohadni nem fog, hanem dicsőséggel befejezi azt a nagyobb szabású alkotást, melynek létesítéséhez hozzá fogott.

Karczagról meg arról értesítenek bennünket, hogy az új gymn. felépítésére, mely hat osztályúvá s szintén állami fizetéssel ellátott tanárokkal van tervezve, az egyház által a várostól ujonnan vásárolt telekre, a piacz egyik legszebb pontján, a fenntartó egyház nagy többséggel 45 ezer frtot szavazott meg s így az építést meg lehet kezdeni. A régi központi iskola teljesen elemi iskolai czélokra fog felhasználtatni.

Kisujszállás is épít. A város a főgymnasiumi új épületre 100 ezer forintot szavazott meg, az egyház pedig a gymn. évi dotációját emelte azon magasságig, hogy a 10 ezer frt évi állami segély felhasználásával, teljes főgymnasiumot rendezhessen be és pedig állami javadalmazással, nyugdíjjal és maximalis óraszámú ellátott tanártestülettel.

Mező-Turnak nem kell építeni, mert az ő iskolapalotája már kész. Valósággal megható azonban, hogy bár az építésre felvett kölcsön a hívek által önmagukra kivetett össz. 20⁰/₀-os pótdoból csak ez év végén lesz letörlesztve, a fentartó testület már elhatározta, hogy továbbra is fentartandó 10⁰/₀-os pótdoból, a város és a birtokosság, esetleg az államkormány segélyével, csonka gymnasiummá egészíti ki. Tudtunkkal a város már megszavazott két tanári székét, az államkormány pedig 3000 frtot ígért, oly feltétellel, hogy az intézet tanári testülete az állami intézetekével egyenlő számú és egyformán javadalmazott legyen. E feltételt az egyh. tanács febr. 24-én tartott gyűlésében elfogadta s így a turi ref. főgymn. megnyitása nincs többé akadályozva.

Valóban megindító, mikor ref. magyar népünk részéről ily áldozatkészséget tapasztalunk, s meleg köszönetet kell szavaznunk azoknak a vezetőknek, kik a politikai agitációk által megzavart népet az iskola ügyének fejlesztése körül ilyen szépen tudták egyesíteni s új és elég súlyos önkéntes áldozatra bírni.

Egy pár év alatt lesz tehát két megújított 6 osztályú és 2 új, alföldi ref. főgymnasiumunk, csak megfelelő tanártestületet kapjunk beléjük, a mit különben a felekezeti intézetekben eddigi szokatlan jó javadalmazás remélhetővé tesz. Csak az volna aztán komikus, ha a debreczeni főgymn. tanárai is találnának pályázni a turi vagy épen nánási, az övékénél jobban dotált állomásokra.

X+y.

tilalom ellen a r. Catholikusok az 1559. ágostai gyűlésben keservesen panaszkodtak s a tridentin Zsinat mégis sem a protestánsokkal vegyes házasságokat, sem beszenteltetésüket nem tiltotta, mint a protestánsok tették, hanem egyáltalában a nyilvános házasságokat beszenteltetni rendelte a tridentin Zsinat 24-ik ülésében. Ime határozata szavai:

Denunciationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur ubi parochus viro et muliere interrogatis, et coram mutuo Consensu intellecto valedicat „ego vos conjugo in matrimonium in nomine patris, filii et spiritus sancti“ vel aliis utatur verbis „juxta receptum unius cujuscunque provinciae usum“. Így a vegyes házasság, melyre jelenleg dispensatio sem kell, egyházilag szabad maradt; már pedig, ki azt teszi, mi egyházilag szabad, az nem sérti az egyházat, vagyis egyházilag ártatlan; ki egyházilag ártatlan, azt az egyházi malasztok s áldások tőle elvonásával büntetni nem lehet, ki tehát azokat az ártatlan pápista menyasszonytól eltagadja, sőt ez által egyházilag bünteti, azt az a menyasszony mint egyházi és polgári gyalázóját és az *úri malasztok kincstárában usoráskodót s egyedáruskodót* bevádolhatja; annál is inkább, minthogy ő holtáig a r. Cath. hite legjavát gyermekeibe is önteni kész.

A hazai törvényre, nevezetesen az 1790. 26. t.-czikre, különösen pedig arra „nullo sub praetexta“ hivatkozólag ez legyen válaszom: az a linczi békekötésrei

hivatkozás és támaszkodás, csak ürügy az, hogy a magyar Cath. vallás nállunk törvényesen önbekormányzására szabadalmazva van, csak ürügy az, hogy a magyar Cath. egyház 50 évig reményből vagy szükségből áldá a vegyes házasságokat, de most már nem szentelheti be; csak ürügy az, hogy a Cath. papság az áldás tagadásában semmi vegyes házassági akadályt nem lát; csak ürügy az, hogy a kérdéses beszentelés a Cath. Egyház szellemével s a papság lelkiismeretével össze nem fér; csak ürügy az, hogy a Cath. Egyház veszt, ha leánya szülőit nem pápistailag neveltetnek; csak ürügy az, hogy a Cath. vallás szellemét vagy magát a r. Cath. vallást, nem pedig a papságot kellene megtisztítani; csak ürügy az, hogy a magyar Cath. Egyház Főpásztor, a vallás belügyeit és szertartásait egyedül törvények szerint secundum ecclesiae Canones igazgatják s intézhetik el; csak ürügy az, hogy a világi hatalomnak nem volt ebbe semmi beszólani s bíraskodni valója nincs; csak ürügy az, csupa ürügy mondom minden okoskodások; ürügy elvégre az encyclikák s védelmökre összeirt könyvek is. Már pedig az 1790. 26-ik t.-cz. szerint semmi ürügy alatt nem szabad gördíteni akadályokat a vegyes házasságok elébe, következőleg a főpásztori intézvények szerzői s végrehajtói is, kik a vegyes házasságokat valóban akadályozzák, s kik ellen azért bosszankodnak a családok, neheztelnek a faluk, zúgolódnak a városok, vádlevellel rakvák a megyék, panaszol a nemzet, természetesen az 1790. 26. t.-cz. sértésébe bonyolódnak

A tanügy mostoha gyermeke.

Ezt a címet azért tűztem cikkem elé, mert legjobban jellemzi azt a bánásmódot, a melyben a filozófiát a tanügyi politikával foglalkozó férfiak részesítik. Mint a mostoha gyermeknek a családban úgy a filozófiának a tanügy körében örökös mellőztetés, nélkülözés, ennek folytán sorvadás az osztályrésze.

A ki visszaemlékezik arra, mi volt hajdan tanpályánkon a filozofia s meggondolja, hogy mi mai napság, nem találja túlzottnak azon képet, a melyet róla felállítottam. Hajdan a középiskola koronája, betetőzése, az abban szerzett ismeretek rendezése, a tudományok széles mezéjén való tájékozódás megszerzése, azok egymáshoz viszonyított becslésének megállapítása s a lelki világ összes tüneményeinek megismerése képezte a filozófiai oktatás feladatát: ma pedig elégnek tartja, úgy fennálló tantervünk, mint a tervezett egységes középiskola hivatalos megalkotói, ha a lélek és gondolkodástan *leglényegesebb elemeivel* megismerkedik a középiskolát bevégező növendék. Tantervünk ily leglényegesebb és így legszükségesebb elemekül tekinti a *lélektanból* a testi és lelki élet különbségét; a lelki jelenségek csoportjait, az értelmi fejlődést, a *gondolkodást* pedig a logikai formákat, a tudományok felosztását és a főbb módszereket s ezekben kimeríthetni véli a belső tapasztalatok tényeinek áttekintését, a gondolkodás törvényeinek s módszereinek ismertetését, a melyeknek ismertető megvilágítására, mint a miniszteri utasítás mondja, a különböző iskolai tanulmányok folyamában bőséges alkalom nyílik, a nélkül, hogy valamely tantárgy körében megfelelő összefűzésükről gondoskodni lehetne. Ezt a lélek- s gondolkodástani elemek összefűzését tekinti aztán e két tudományág tanításának tulajdonképeni feladatául. De kérhetjük, hogy ha már a lelki tünemények összefűzését s rendszerezését szükségesnek tartják, nem sokkal nagyobb szükség van-e arra, hogy a növendék összes ismeretei, tudománya rendeztessék, vagyis ne holmi chaosszal,

hanem szépen rendezett ismeretekkel fejében bocsáttassék az élet küzdelmes utjaira?

Nagy tévedés azt hinni, hogy a középiskolai tanulóknak nincs szüksége a filozófiára. Mert ha a filozofia nem egyéb, mint az emberi ismeret összes ágainak rendszeres, tudományos egészszé való foglalása: akkor a középiskolai tanuló sem lehet el nélküle, ha azt akarjuk, hogy ne rendszerezetlen, összevisszahányt, összefüggéstelen ismerethalmazt, hanem szépen rendezett és így használható tudományt vigyen magával az életbe vagy az egyetemre. A rendezetlen ismeretet, minél nagyobb halmazt képez, annál kevésbé használhatjuk. A középiskola nagy mennyiségű ismerettel látja el növendégeit, de mivel annak rendezéséről, rendszerezéséről s a filozofia által való kellő betetőzéséről nem gondoskodik, rendszeren hasznavehetetlenné válik az életben. Pedig ne feledjük, hogy a középiskola növendégeinek jelentékeny része nem lép az egyetembe, hanem a műegyetembe, vagy egyenesen ki az életbe, hogy szerzett ismereteit annak utjain érvényesítse. Mindkettő elesik a filozofia tanulmányozásától s vele ismereteinek rendszerezésétől.

Ámde az egyetembe lépő tanulóra nézve is nagy hátrány, hogy ha ismeretanyagát a filozofia segítségével nem rendszerezi, mielőtt az egyetembe lépne; mert az ismeretágaknak, a különböző tudományoknak egymáshoz való viszonyáról, egyiknek a másiknál értéke-sebb voltáról fogalma sem levén, a mit csak a filozofia útján szerezhethet meg: azt sem tudja, hogy minő irányban induljon, miféle tudományokat műveljen az egyetemen. S attól tartok, hogy ezt még az egyetemen sem tanulja meg. Az egyetemi tanár ugyanis nem tekinti feladatául, hogy valamely tudományt, még ha maga a filozofia volna is az, egész terjedelmében végig tanítson, hanem annak csak egyes részleteit adja elő, de alaposan kidolgozva, hogy így a tudományos kutatásra mintegy példát adjon, ösztönt nyújtson növendégeinek. Az egyetemi hallgató soha sem hallja a tudomány egészét,

és így az 1647. 14 s Ulászló VI-ik 8. t.-cz. alá menthetetlenül esnek.

Arra, hogy az ellentmondó urak hitőkre s meggyőződésekre hivatkoznak, csupán az legyen feleletem: hogy általában senkinek, a ki feljebb idézett Krisztus urunk s főapostolainak tanítása fonalán csak dült, sem ily hite, sem ily meggyőződése nincs.

Ha ugyan az ellenmondók inkább készek akármit eltűrni, mint Főpásztorunknál velem egyértelmi s engedtlenségi gyanuba esni: erre én ezt a tanácsot legillendőbbnek tartom: opportet obedire magis Deo, quam hominibus. Hogy jelenleg lelki pásztorkodáson kívül léteztek, az nem csonkítja, nem gátolja az én kötelességemet s ennek megfelelő ama jogomat „a szt. irás és az abban alapuló egyházi tan s egyszersmind hazámnak e tárgyban szentesített törvényei mellett ha fel kell szólamlani.“

Rövid vázlatba füzvén tehát az egészet, ime ellentettei a Főpásztori levélnek:

1. Isten maga köti s helyesli a valódi házasságot, a főpásztori levél valónak mondja, de gátolja, rosszalja.

2. Krisztus urunk mind megszentelte s áldotta a valódi házasságot, — a főpásztori levél be nem szentesíti, nem áldja.

3. Az apostolok főnökei kölcsönös épületesség oskolájának tekintik a vegyes házasságot, még a pogány és zsidókkal is, azokat helybe hagyták s a főpásztori

levél ellenben még a keresztyén közöttieket is, mint lelki idvességet veszélyeztetőket, lárhoztatja.

4. A Cath. Egyház szabadon engedi a vegyes házasságokat, — a főpásztori levél tilalmazza.

5. A sziv örül minden szeretet sugta házasságnak; a főpásztori levél őt ezen pontban gyanusítani akarja.

6. Hazánk törvényei segítik, szentesítik a vegyes házasságot; a főpásztori levél ellenkezőleg intézkedik.

Mindezeknél fogva, minthogy az encyclikának s védőjének sem Istenbe, sem Krisztus Urunkba, sem a szt. irásban, sem az egész Cath. egyház tanításában, sem a természetben, sem a honi törvényekben alapuk nem lenne, sőt inkább megfordítva, ezek mind ellenük szólnak: az ellenem beadott ellenmondásnak ezennel mind polgári, mind papi jogaim óvásául ünnepelesen ellenmondok, minthogy viszont ellenmondanom kelletik, alázatosan kérvén a T. K. és Rendeket, hogy ezen viszonti ellennyilatkozásomat a nemes megye jegyzőkönyvébe beiktattatni s erről nékem a szokott bizonyáglevelet kiadni méltóztassanak. Kegyeibe ajánlott mély tisztelettel maradván a T. K. és Rendeknek Pesten Tavaszelő 15-én 1841. alázatos szolgája Horárik János mk., Besztercebányai egyházmegye áldozó papja s Szitányi Ulman urfiak nevelője.“

Közli: Nagy Elek.

hanem annak csak részleteit: így történik, hogy a fáktól nem látja meg magát az erdőt. Ez általánossal, a filozófiával fejében kellene már az egyetembe lépnie s akkor hasznosíthatná valódi az ott kapott részleteket, ha tudná, hogy azok tudományának melyik ágazatába illenek. Valóban, ha a középiskolából nem rendszeres ismerettel lép növendékünk az egyetembe, akkor annak a veszélynek van kitéve, hogy vagy örökké rendezetlenek maradnak ismeretei, vagy pedig a tanár segítségével nélkülön magától kell, ha tudja, rendszereznie.

A filozofia bővebb s általában rendszeres tanítását sürgető követelőzésre legtöbbször azt az ellenvetést szokták felhozni, hogy arra a nyolcz osztályu középiskolában nincs kellő idő, de meg életkoránál fogva sem alkalmas reá a növendék. Annyi bizonyos, hogy ha a filozofia tanítását heti három órán az érettségivel megterhelt s annak kedvéért már május hóban bevégeztet, tehát nyolcz hónapig is alig tartó nyolczadik osztályra szorítjuk, akkor csakugyan nem lesz annak sikeres tanításához elégséges időnk. De mi következik ebből, ha a filozofia alapos tanítását a középiskola multhatatlan feladatául tekintjük: nemde az, hogy annak folyamát egy évvel megtoldjuk. Mert ha az egyetembe lépő tanuló mihelyt annak küszöbén áttette lábát, azonnal alkalmas lesz a filozófiára: akkor a középiskola egy évvel megtoldása árán mindazt az a két ellenvetést elhárítottuk, a melyet a filozofia középiskolai tanítása ellen az idő rövidsége s a tanulók éretlensége révén hangoztatni hallottunk.

A kilencz éves középiskolai tanfolyam különben sem szokatlan jelenség, a mely csakis nálunk lenne megtalálható. Megvan ez a külföldön is, legkivált a franciaíknál, a hol a lyceum utolsó osztályában heti 8 órán át a következő tananyagot végzik a bölcslethez: Bevezetés a bölcslethez; lélektan; gondolkodástan; a metafizika elemei; a főbb bölcslethez tanok története; s ezenfelül valamelyik bölcslethez eredeti munkájából való tanulmányozása. Sőt hogy az érettségi vizsgálatra való készülés a tanulót a filozófiától tulságosan el ne vonja, annak letelésére kettős határidőt szabnak s egyik felét a 8-ik, a másikat pedig a 9-ik év végén teszik le, a mikorra csakis a filozofia, ujkori történet, matematika, fizika, kémia, növény- és állattan marad.

Azt is tudjuk, hogy régebben a protestáns iskolák, a mikor még saját önálló tanterveiket követhették, két éves filozofiai tanfolyamot tettek a középiskola és az akadémia közé; a melyben a lélektan, logika, erkölestan és aesthetika mellett a filozofia történetét tanították. Sőt hogy e fontos tantárgy csorbát ne szenvedjen, mikor az országos középiskolai törvény megalkotása forgott szőnyegen, kiválóbb tanférfaink még a középiskola 9 éves tanfolyamává tevéstől sem vonakodtak. Így gondolkodott, mint tudjuk, boldog emlékezetű vallás- és közoktatásügyi ministerünk, br. Eötvös József is.

A fentebb elsorolt filozofiai tudományágakat maig is szükségesnek tartom a középiskolában sürgetett általános műveltség betetőzésére, sőt rendszerezésére. Ugyanazért szeretném, ha az egységes középiskola megteremtői, még annak 9 éves tanfolyamává tétele árán is, belevennének tantervükbe ép úgy a lélektan; mint a gondolkodás,- erkölcs- és izléstán, sőt az előbbeni jogi tanokkal is bővítenék. A filozofiai tanok betetőzéséül jönne a filozofia története, mint a középiskolai tanfolyam alatt szerzett összes ismereteknek rendszerezője.

Ha valaki fennakadna azon, hogy míg a francia lyceumban a metafizika elemei is taníttatnak, én pedig a metafizikát mellőzöm, annak megnyugtatásul annyit

mondok, hogy az általam fentebb körülirt filozofia értelmében, a mely nem egyéb, mint a tudományok rendszeres egészszé foglalása, — tudomány pedig a természet tüneményeinek s törvényeinek ismerete, — a metafizika a bölcslethez körébe nem tartozik. A metafizika az érzékeink alá nem eső világnak — mondhatnók tulvilágnak megismerésével, azon felül a látható világ eredetének s végczéljának megfejtésével foglalkozik. Mindez azonban nem a filozofia, hanem a vallás, a hit birodalmába tartozik, s hibázott a filozofia, midőn a vallással e kérdések megoldásának tárgyában versenyre kelt. A versenynek harc, ellenségeskedés volt a következménye: míg ha békésen megosztóznak a látható s láthatatlan világon s amazt a filozofia, emezt a vallás veszi birtokába, a legszebb egyetértésben megférnek egymás között.

Jéllehet én a helyes filozofiai felfogásnak a fentebbit tartom s az ily szellemű filozofiai rendszert minden aggodalom nélkül taníthatónak vélem a középiskolában, mindazonáltal nehogy a fejletlen növendékre egyoldalú filozofia rendszer ráerőszakolásának vádjával illettessem, a rendszeres filozofia helyett a filozofia történetének tanítását javallanám. Ez ugyanis a különböző rendszereket fokozatosan, fejlődésük szerint mutatja be; a miből az a kettős előny származik, hogy a legkezdetlegesebb ismeret-rendszerezéstől vezetvén föl a tanulót a tudomány jelen állásának magaslatáig, könnyebben megérthető alakban nyújtja neki a tudni valókat, mintha egyszerre a legmagasabb fejlettségű rendszerrel ismertetjük meg. Továbbá, mivel nem egy, hanem számos filozofiai rendszerrel ismertetjük meg a növendéket: ez által alkalmas nyújtunk neki arra, hogy a sok közül, a saját meggyőződésére támaszkodva válassza ki azt a rendszert, a melyik neki legjobban tetszik. Így az önálló gondolkodást is fejlesztjük növendékeinkben, míg ha egy rendszert tanítanánk, a jurare in verba magistri elvénél fogva, őket a magunk utánozóivá tennők.

Ha már most azt nézzük, mennyi idő kívántatnék körülbelül a fentebbi tananyag egy év alatti feldolgozására, akkor vehetnénk szerintem a lélektanra egész éven át hetenként két órát, a gondolkodástan és hozzá a neveléstanra két órát, az erkölcs és izléstánra két órát, a jog és társadalomtanra két órát, a bölcslethez történetére három órát, összesen tehát tizenegy órát. Ez óramennyiség az igaz, hogy jelentékeny, de ha meggondoljuk, hogy mily fontos tudományokkal ismerkedik meg alatta a növendék, az időt elpazaroltnak nem mondhatjuk. Ha oly fontos a filozofia, mint a minőnek a fentebbiekben kitüntetem: akkor nem kell sajnálni tanításától az időt, ha pedig értéktelen, vagy mint sokan vélik, egyenesen veszedelmes, akkor, hogy ellene védekezzünk, nem arra a pár órára kell szorítanunk, hanem egyenesen kizárunk a középiskolából.

Ilyet azonban nem indítványozhat senki, ha csak magát nevétségessé tenni nem akarja.

Dr. Öreg János.

IRODALOM.

Kalászkok az életnek kenyeréhez. Különbféle alkalmi beszédek gyűjteménye. Szerkesztik: *Könyves Tóth Kálmán* debreczeni és *Papp Károly* budapesti ref. lelkészek. II. füzet. Megjelenik évenként négyszer, u. m. január 20., április 20., július 20. és október 20-án. Előfizetési ára: egész évre 4 forint, félévre 2 forint, negyedévre 1 forint. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája.

Nem rajtunk, nem e lap eddigi felelős szerkesztőjén mult, hogy ezen egyházi beszédvár I. füzetét nem ismer-tettük. Egy véletlenül közbejött kedvetlen körülmény miatt nem készülhetett el azon füzet ismertetésével, bí-rálatával megbízott munkatársunk s most alulírott ragadja meg a tollat, hogy közönyösséggel, részvétlenséggel ne legyen vádolható e lap egy olyan egyházirodalmi vállalat iránt, mely nagyon is megérdemli a figyelmet, az ismertetést, de a mely egyik-másik darabjával méltán kihívja a kritikát is.

Az I. füzet 9 íven liturgiai beszédeket hozott, két íven pedig, mintegy függelékül, *Könyves Tóth Kálmántól* imádságokat. A kezünk alatti II. füzetben pedig elől 10 íven időszaki egyházi beszédek állanak s a Szász Károly dunamelléki püspök püspökké avatására alkalmával mondott imádságok és egyházi beszédek s végül ismét két íven ugyancsak a fentebb említett K. T. K. imádságai. Ez utóbbiak, igen helyesen, elválaszthatólag, külön íveken jelennek meg s majdan egy külön kötetbe lesznek egybeállíthatók.

A II. füzet tartalma következő: *Téli prédikációk*. A hó és az ember. Könyves Tóth Kálmán. — Téli prédikáció. Dr. Kecskeméthy István. — A tél tulajdonságai. Molnár Sámuel. — *Farsangi prédikációk*. A házasságról. Zábrák Dénes, soproni ev. lelkész. — A házas élet. Lévay Lajos. — Farsangi 1892. Szász Károly. — Az Ur itéli a népeket. Szász Károly. — Farsangi egyházi beszéd. A beszédben meg nem esés szabályai. Fábrián Mihály. — Jób felesége. (Farsang végén.) Könyves Tóth Kálmán. — *Bőjti prédikációk*. Az igaz bőjt. I. II. Szász Károly. — Bőjtben. Papp Károly. — Légy hű. (Bőjt végén.) Sylveszter Domokos, szászvárosi ref. lelkész. — *Tavaszi egyházi beszéd*. A magvetők és aratók. Könyves Tóth Kálmán. — *Különfélék*. Püspökavatás módja és sorrendje a dunamelléki ref. egyházkerületben. — Innepi, vasárnapi és alkalmi imádságok. Könyves Tóth Kálmán.

Az egyházi beszédek általában szép, tartalmuknál, az illető évszak által nyújtott eszmék, gondolatok sikerült alkalmazásáról s főként keresztyéni hangjuknál fogva egyszersmind jó prédikációk. Nehány ellen azonban kifogásaim vannak, melyeket elmondok őszintén, leplezetlenül.

Mindjárt az első a CXLVII. egész zsoltárt túzi ki szövegűl, pedig szemmeláthatólag e zsoltárnak csak 5., 16., 17. versei alapján beszél. Számítsuk hát ezt be egyszerűen sajtóhibának.

A harmadik téli prédikáció valóban csekély értékű beszéd. Olvassa el bárki is bevezetését s meg fogja látni, hogy mennyire nincs meg abban a logikai átmenet a dispositóra, ennek *tehát* szavára. A második rész, mely a tél tulajdonságai között a *csendességről* beszél, alig-alig található meg a szövegben s nem is a *csendes-ségről*, hanem a *nyugalomról* akar abban tulajdonképen beszélni a szerző. De, a mi legnagyobb fogyatkozása e beszédnek, annyira nincs abban semmi specifice, keresztyéni, hogy bátran elmondható volna, teljesen változatlanul, bármelyik zsidó zsinagógában is.

A farsangi második, különben igen szép és jó egyházi beszéd, a *házaseletnek örömeiről, töviséről és fáradsalmairól* tárgyal. Vajjon nem jobb, nem fölemelőbb, nem evangéliomszerűbb lett volna-e ezen részeket épen megfordított sorrendben tárgyalni?! Hiszen az evangéliom igéi, péld. Pál apostol levelei, bármily hévvel ostorozzák is az olvasók bűneit, végül mindig a szeretet, a vigasztalás szavaival válnak meg azoktól, — arra tanítván ezzel az ígéhirdetőket, hogy ha beszédjeik elején

fölzaklatják a hallgatók lelkét, kedélyét, azok további menetében csillapítsák le a háborgó gondolatokat s Isten Lelkének békességét leheljék be az emberi lelkekbe. Látom, hogy arra törekszik itt a zárbeszéd. Ámde egyöntetűbb volna a beszéd menete, szónoklattanilag igazolhatóbb a tárgyalás, ha az én nagyon szeretett és tisztelt szerző barátom az általam ajánlott úton haladt volna.

A többi beszédhez nincsen semmi szavam. Zavar-talan örömmel, igazi lelki élvezettel, épüléssel olvastam át azokat, valamint a püspökavatás alkalmával mondott imádságokat és beszédeket is. Azt azonban még sem akarom szó nélkül hagyni, hogy Papp Károlynak ez alkalommal tartott egyházi beszéde előtti imádságában ezen mondás: „De vajjon illik-e az emberi végesre utaló e kifejezés — szakadás — a te művedhez stb.“ nagyon is abstract, nem imádságba való kifejezés. De meg a *parasita* szó (pag. 260) még a budapesti fényes közönség előtt s még ilyen különleges alkalommal sem használható egyházi beszédeinkben.

A füzet végén álló két íven 4 adventi egyházi beszéd utáni, 2 adventi bűnbánati, szintén egyházi beszéd utáni, 5 karácsonyi egyházi beszéd előtti, 2 egyházi beszéd utáni s az esztendő utolsó vasárnapjára 2 egyházi beszéd előtti s 1 egyházi beszéd utáni, összesen 16 imádság áll.

Szerző te'jes mértékben meg van áldva az imádság lelkével. Hitből és lélekből, hitre gyujtólag, lélekemelőleg imádkozik. Kár azonban, hogy annyira szereti a jámburos mértékben való imádkozást, mert ezzel bizony, — akár halljuk, akár olvassuk őt — többször megzavarja bennünk az áhitat szent érzelmének folyamatát. A vers kedvéért kénytelen lesz ő gyakran összetörni a helyes mondatszerkesztést, elhagyogatni főként a névelőket. „Míró! szólott ősidők hajnalán (a) próféták jóslata“ (pag. 35). „Számúzi abból (a) bűnök taborát.“ „(A) te életed lesz (a) mi életünk.“ „Az istállót (a) te templomoddá szentelte fiad“ (mind a három pag. 36). Nem szép, sőt nagyon triviális kifejezés ez: „Szívünk . . . igen gyakran bűnnek *istállója* volt“ (pag. 27). Ugyan miért nem *lakhelye*?! Vagy ezt nem engedné a versmérték?! Nagyon szép gondolat ez: „Könyörülő szeretet a te koronád. Gyémántköve bűnbánatunk könyve legyen! (pag. 28), — hanem a nép egyszerű gyermeke nem tudja ám megérteni. Nehézkes végre ezen mondat második része, melyet persze ismét a névelő hiánya tesz főként ilyené: „Sötét helyről árad a fénysugár, beragyogván (a) béke kék egü honát nevedet valló hived között“ (pag. 40).

Lehetőleg őrizkedjék a szerkesztőség a sajtóhibák-tól is. Egy imádságos könyvben nem volna szabad ilyen értelmetlen mondat-csoportnak előfordulnia: „bár nyomorral küzdene itt s az, a pályáján vérzené tövis“ stb. (pag. 29).

Az elsorolt fogyatkozásokat leszámítva, igen értékes s teljes mértékben használható egyházi beszédeket és imádságokat közöl e füzet, melyet a legmelegebben ajánlunk olvasóinknak, annyival is inkább, mert míg általánosabb érdekű, szorosán úgy nevezhető közönséges egyházi beszédekkel el van árasztva homilétikai könyvpiacunk, addig az ilyen, inkább alkalmiszzerű prédikációkban egyáltalában nem bővölködünk. Ennek a czélnek akarván szolgálni a két lelkész úr által megindított egyház-irodalmi vállalat ezen füzeté, megérdemli az a legszelesebb körben való elterjedést, a minden oldalról való erkölcsi és anyagi támogatást.

Csiky Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

NEKROLOG.

Peterdy Károly

1834. június 13. — 1893. február 22.

Koszorút kell fűznöm az érdemesnek homloka köré, meg kell tisztelnem a jónak emlékezetét.

A munkácsi ev. ref. egyház érdemes lelkésze, a beregi egyházmegye kítűnő nevű esperese, *Peterdy Károly* nincs többé. Hadd rajzoljam le nemes élete vonásait a következőkben:

Peterdy Károly, a munkácsi egyház és a munkácsi kir. országos fegyintézet lelkésze született 1833. év június hó 13-ikán Bereg-Ujfaluban, hol atyja református lelkész volt. Elemi iskoláit atyja felügyelete alatt szülőhelyén, a gimnásiumot és felsőbb tanfolyamot, akkor még a theologia mellett a jogot is Sárospatakon végezte 1841-től 1854-ig. Időközben, mint uradalmi inok töltött egy évet a bereg-szentmiklósi uradalomnál, melyről sokszor megemlékezett bizalmas társaságban, élénken festvén az uradalomnak a máltól egészen elűtő akkori viszonyait.

1854-ben a munkácsi ev. ref. egyház akkor még fennálló akadémius rectorátusára hozatott ki a pataki iskolából s 1855-ben Szoboszlai Pap István akkori ref. püspök által a segédlelkészi teendőkre végzésére is felhatalmaztatott. Itt működött mint rektor és segédlelkész az 1856-ik év tavaszáig.

A munkácsi vár ez időben államfogház volt s az ifjú segédlelkész sokszor megjelent ott a fogságra ítelt hazafiak vigasztalására, mint az egyház szolgálja s nemcsak vigasztalta a világtól elzártakat, hanem a lelkes fiatal káplántól megbízható értesülést is nyertek a külvilág eseményei felől.

1857-ben szélhűdésben szenvedő atyja mellé ment segédlelkésznek, ki még ez évben elhalván, az 1857-ik évet anyja mellett tölté, mint helyettes lelkész. 1858-ban Barkaszóra Pap György mellé segédlelkészül rendeltetett, 1859-ben Vekerdő Nagy Mihály esperes, tarpai lelkész hívta magához káplánul. Itt szolgált félévig, mint segéd, félévig pedig, — főnöke elhalván, — mint helyettes lelkész, míg az 1860-ik év tavaszán az akkor még fennálló „fokozatos előléptetés rendszabálya“ szerint Beregszász-Vég-Ardóba rendeltetett lelkészül, mely kisdud egyházban két évig mint lelkész és tanító működött, míg 1862-ben a népes és előkelő barabási egyház többsége által, a mikor a korlátlan szabad meghívási jog életbe lépett, barabási lelkészül meghívott, s az egyházmegye beleegyezésével 1862. év tavaszán ez egyházba ünnepélyesen be is iktattatott. 1862. évi április 14-től 1888. január 1-ig, tehát majdnem 26 évig volt lelkésze e tisztán tősgyökeres magyar protestáns községnek, hol nemcsak a vallás-erkölcsi élet megteremtése, de az egyház belső ügyeinek rendezése és az épületek jó karba helyezésével is maradandó emléket biztosított magának.

1888. január 1-én előbb csak a fegyintézeti lelkészi állomását, majd később a munkácsi ref. lelkészi állomást is elfoglalván, minden tőle telhető módot elkövetett arra, hogy ez a haza szélén fekvő protestáns egyház virágozzék és haladjon előbb a vagyoni rendezés és haladás útján. Működését siker koronázta, mert nemcsak a célszerűen átalakított papi lak, de a teljesen rendbe hozott más egyházi épületek és bérházak is hirdetik az egyház

anyagi ügyeinek teljes és példányszerű rendezettsége mellett az ő fáradhatatlan buzgalmát és jóakarátát.

Munkásságának áldásos hatása nagyban kiterjedt a 63 anyaegyházat számláló beregi ev. ref. egyházmegyére is, mely már 1868-ban aljegyzőjévé, 1870-ben főjegyzőjévé, ugyanezen év végén tanácsbírájává is választá.

1876-ban esperessé, 1881-ben zsinati taggá, az egyházkerületi gyűlésen pedig két ízben konventi taggá, majd a közelebbi zsinatnak ismét tagjává választott. Esperessége alatt szívós kitartással munkálta a gondozására bízott egyházak szellemi és anyagi jólétét s nemcsak a bilkei missió, de a papi egyénruházat meghonosítására irányuló kezdeményező fellépése is azt bizonyítja, hogy figyelme mindenre kiterjedt.

38 évig élt boldog házas életet nejével, szül. Pap Erzsébettel, néhai Páp György barkaszói lelkész leányával. Házaságukat a Gondviselő számos gyermekkel áldotta meg, kik közül 3 fiú- és 3 leány-gyermekük maradt életben.

Az egyházi működés mellett polgári kötelességét is híven teljesíté s nemcsak megyei bizottsági, de az intézmény létesítése óta a közg. bizottságnak rendes tagja, városi képviselő s négy év óta a munkácsi „Társaskör“ igazgatója is volt.

Gyászjelentéseket adtak ki haláláról a gyászoló családon kívül a munkácsi ev. ref. egyházközség presbyteriuma, a munkácsi kir. orsz. fegyintézet tisztikara s a „Munkácsi Társaskör“.

Halála felől az egész egyházmegye azonnal értesítve lett s temetésére 49 lelkész és 26 tanító jelent meg s ezenkívül több község küldöttségei által képviseltette azon magát.

Óriási részvét mellett, a minőt Munkács városa még aligha látott, folyt le a megbold. férfiú temetése. A templomban, mely csak kis részben fogadhatta be a gyászolókat sok ezernyi tömegét, az énekkar szereplése után *Lukács Ödön* esperes imádkozott, *Sütő Kálmán* bereg-somi lelkész és egyhm. tanácsbíró pedig orációt mondott, míg a temetőben *Varga József* barabási lelkész s az egyházközség nevében *Csomár István* beszéltek. Beszéltek pedig mindannyian mély meggyőzőséggel, szívből szíveinkhez.

A temetőbe lassan haladó gyászkocsi után egy másik kocsis számtalan koszorút, mint a halás emlékezet, kegyelet, tisztelet és szeretet jelét vitte magával.

Isten veled, tőlünk eltávozott nemes lélek! Helyed sokáig üresen fog állani közöttünk. Jóságos arczod derűje sokáig emlékezetünkben fog maradni. Legyen áldott emlékezeted!

Beregi.

A megboldgult egyik régi jó barátja, munkáinak hű osztályosa a következő jellemrajzot küldte még be P. K.-ról hozzánk.

Nem tudom, hol volt nagyobb, nem tudom, melyik feladatának betöltésében volt kiemelkedőbb?! Ha mint embert mint egyént tekintem, a szívjóságot, a becsületességet igazságszeretettel és társadalmi miveltséggel párosultan találtam benne megtestesülve, ki korunk észszerű és közhasznu vívmányait készörömmel sajátította el; míg hangzatos, csakis hatásra számító eszméket és állításokat józan bírálatának rostáján rendszerint keresztül ejtette s többé rájuk sem figyelt, kivéve ha az így áthullatott rostaalj, termő talajba esvén, veszedelmesen kezdett felburjánozni, akkor gondosan és kiméletes kezekkel fogott a gyomok kiirtásához, mindenkor a leg-

tapintatosabb gyöngédséggel akarván eljárni, mely szép és dicséretes tulajdonsága nem egyszer hátrányára volt; az emberekkel való érintkezésében s bánásmódjában a szelid nyájasság, finom előzékenység tette mindenek előtt kedvessé és rokonszenvenné, úgy hogy kevés ember, vagy talán nem is találkozott, ki társaságát kellemesnek ne tartotta és utána ne óhajtozott volna; épen ezen kiválóan megnyerő tulajdonságaiért emelte őt úgy az egyházi — mint polgári társadalom mindazon tisztségekre, melyekkel egy vidék szűkebb körü intézkedési rendszerint oly szoros összeköttetésben szoktak állani.

Mint polgárt a vármegye közönsége úgy a megyei, mint közigazgatási bizottság tagságával évtizeden át folytonosan felruházta s a közügyek feletti tanácskozás zöldasztalánál ott láttuk az ő szerény s feltűnést kerülő egyéniségét, a vármegye régi mint újból épült házának diszes termében, hol is felszólalásaiban mindenkor a higgadság és komoly megfontolás adták ajkaira a szavakat, s úgy a megye, mint a haza ügyeinek megbeszélése alkalmával a tiszta, érdek nélküli hazafiságot érvényesítette, távol minden túlhajtástól és zürzavar támasztásától.

Mint családfőt a nyilvánosság érdeklődése csak annyiban érinti, hogy e téren úgy is mint férj, úgy is mint apa kötelességét a legnagyobb áldozatkészséggel és forró szeretettel teljesíté, ki is főleg gyermekei neveltetésére és taníttatására annyi gondot és anyagi áldozatot fordított, a mely a bámulatot önkéntelenül is magára vonja.

Azonban minket egyháziakat, bár kell, hogy érdekeljen egyes kitünő jeleseink magán és közéleté is; bár szívünket jóleső érzés tölti be, ha láthatjuk, hogy a mi vezérférfaink, a haza és társadalom előkelőinek sorában érdemük szerint helyet foglalnak s a világi elem is kitüntetésekben részesíti, mint részesítette *Peterdi Károlyt* a vármegye és maga Munkács városa is, hol pedig a görög és róm. katolikus gazdagon dotált főpapok, az ő népükkel s az ijesztően nagy számú zsidóság saját előnyeinek kivívása és biztosításával egy protestáns lelkész helyzetét, köztük s ellenükre való emelkedését felette megnehezítik: daczára ennek Peterdi Károly kevéssel odaköltözése után, a város tiszteletbeli diszes állásainak csaknem mindenikére közmegegyezéssel legkisebb ellenmondás nélkül méltónak ítéltetett; s a város társadalmi életére s anyagi dolgainak rendben tartására bölcs mérséklettel és észszerű ajánlataival jelentékenyen befolyt; mondom, mindezek csak távolabbról tartoznak reánk. Hozzánk közelebb állt ő, mint lelkipásztor, s mint egyházmegyénk papi kormányzó embere, ki a zsinati tagság méltóságával is ékeskedett.

Lelkipásztor volt ő a szó legnemesebb és legkifogástalanabb értelmében; belső elhivatottságáról külső megismerkedése és pásztorkodásának eredményei szembeötlő és megczáfolhatlan tanubizonyosságot szolgáltatnak. Az ige hirdetésénél mint kellemes külsejű s vonzó előadású apostol állott az őt odaadó figyelemmel hallgató gyülekezetek előtt; az evangéliummal megegyező vallásos eszmék és erkölcsi elvek hatották át beszédeit, de az oktalan szélhámós ujtásokat perhorreskálta. Hallgatói rajongásig szerették és ragaszkodtak hozzá, fényes tanujele ennek azon lelket átható tény, hogy koporsójánál azon egyházak képviselői — hol, mint káplán vagy rendes lelkipásztor munkálkodott tömegesen jelenték meg s kegyeletük és hálás megemlékezésük nyilvánvalóvá tétele végett értékes koszorúkat helyeztek ravatalára, a munkácsi egyház pedig bántva érezte volna magát, ha

az igazán pompásnak mondható temetés költségeinek viselésében bárki, vagy bármely más testület rész akart volna venni. Az ige hirdetése, a tiszta erkölcsiség ápolása mellett gondjainak és tevékenységének kiváló tárgya volt, az általa vezetett egyes egyházak anyagi ügyeinek rendezése, s az Ur háza és az ő szolgálja lakóhelyének csinos kényelmes beosztása és külsejének diszes volta.

Nem beszélék a kicsike B.-V.-Ardóról, mely egyházban alig pár évig lakott, de ott fényeskedik Barabásban a messze villogó torony, a kellemesen berendezett templom belseje, nem különben a rozsga papilak helyett épült nagyszerű lakóház, kibővített belsősséggel.

És a munkácsi egyházból mit beszélnek a külső jelek! A zilált anyagi helyzet, a zürzavaros pénzügy nagy eredménnyel történt rendezése után a papilak igazi kényelemmel alakítottát, úgy hogy az a legkényesebb igényeket is kielégítheti; a templom belseje izléses kifestéssel és csinos beosztással ékeskedik; s mindez történt a hívek rendkívüli áldozatkészsége és fáradságtalan buzgalma mellett, melyet természetesen a lelkes vezető meleg hangú rábeszélése és tetteles részvétele keltett föl ily bámulatot érdemlő mértékben. Lelkipásztor és hallgatók méltók egymáshoz.

De legnagyobb ő az egyházmegye kormányzó székén. Itt is mint minden szerepkörben az életbölcselem volt éltető és vezérlő eleme, mely a viszonyok egybevetése után, mindig megmutatta neki azt az ösvényt, melyen a tapintatos eljárás és intézkedés a kívánatos sikerhez vezette.

Sohasem volt az éles ellentétek barátja: a vett bántalmat hasonlóval soha vissza nem fizette. Személyes érzelmeit az egyházmegye közjavanak, a szép békesség fentartásának alárendelni volt elég lelki ereje. Az igazságot szeretettel enyhíteni törekedett, a gyakran kiélesedett eszmecserek és harcziak kedvre valló véleményeket saját magának legyőzésével is igyekezett összeegyeztetni, vagy legalább a csapkodó hullámokat lecsillapítani. Éjjeli nappali gondoskodásának és fáradságot nem ismerő tevékenységének eszményképe volt, a közbéke, a jórend, hogy ezekre építse föl az igazi felvilágosodás, a lelki szabadság evangéliomi fénylő oszlopát, melynek talapzatául az okszerű népnevelést tartotta. Nem volt azonban pártolója, sőt határozottan eredménytelennek nyilvánítá a mostani elemi iskolai rendszert, mely mindenik falusi földmives gyermekből magas műveltségű egyént akarván kifejleszteni, a sokból semmi, vagy igen kevés marad meg nála, minek pedig egyszerű életében, úgy vallás-erkölcsi, mint a gyakorlati életben észrevehető hasznát vehetné, s arra a szerepre, melyre ész- és testbeli erejénél fogva hivatva van — beválnék. Itt is felülkerekedett benne a lelkipásztor a divatos eszméknek hódoló világpolgár felett; ugyanazért a józan vallásosságra és tiszta erkölcsiségre fektetvén a fősúlyt, nem kívánta a nép fiától az akadémikus tudást.

Meg kell még emlékeznem a legközelebbi zsinaton elfoglalt álláspontjáról, mely szerető és kicsike egyházainak érdekeit szívveréssel kivívni vágyó lelkét tükrözi elénk; ő a tiszta és meghamisítatlan presbyteriálizmus tántoríthatlan híve volt s a protestantizmus alapelvét és fősúlyát a gyülekezetek — mint individuumok — autonómikus jogaira s kötelességeinek teljesítésére fektette; a hatalom összpontosítását — még a legavatottabb és legjobb akarató egyénekben is — a protestantizmusra nézve nem ismerte üdvösnök és a jövőre nézve elég biztosítéknak; s ily irányú gondolkozásmódja és elvei mellett — minden hatásra való számítás nélkül — kelt

oltalmára saját felfogásának és elveinek, kerülve itt is a mások véleményének szarkasztikus vagy csak csípős érintését is. Ez jellemzé őt az első zsinat működésének időszakára alatt, valamint a konventi tanácskozásokon is.

Most a számára rendezett impozáns gyász-ünnepélyről kellene képet rajzolnom; arról csak azt jegyzem fel röviden, hogy vidéken párját ritkító díszszel és az emberek tengernyi sókaságának részvétele és bánatos megindulása között ment végbe; említésre méltó az a páratlan mozzanat, hogy a munkácsi nagykereskedők úgy, mint a szatócs boltosok, önként maguktól — legkisebb figyelmeztetés nélkül — bezárták üzleteiket s így lett Munkács városában pénteken vasárnapi munkaszünet, a lakosok által önkaratukból rendezve.

Több kiemelkedő jellemvonást írhatnék még, de ezeket elhallgatom. Esetleges gyöngeségeiről nem akarok beszélni, mert hiszen ő is ember volt, már pedig egy ember is nem lehet tökéletes; elég az egy embertől, ha benne a nemes tulajdonságok uralmat vesznek a rossz hajlamok és általános emberi gyarlóságokon, ha mindezeket nemcsak háttérbe szorítják, hanem felettük, mint krisztusi erények isteni fényvel tündökölnék is.

Peterdy Károlyt én ilyennek ismertem s a tények ilyenül állítják elénk; ugyanazért emléke közöttünk áldott leszen és nagy részben követésre buzdít; neve sokáig, talán nemzetségről nemzetségre emlegetett lesz nemcsak az egyházi, de a polgári társadalom emberei által is.

Süttő Kálmán.

Adalékok egyháztörténelmünkhöz.

II.

Magyar református lelkészek a XVI. és XVII. századokban.

Szell Farkas, kir. táblai tanácselnöktől.

Történeti kutatásaim közben, kiváltképen Debreczen szab. kir. város régi jegyzőkönyveiben, melyek 1547-től kezdve megőriztettek s a nemes város közlevéltárának díszét képezik, több év. ref. lelkész nevére találtam.

Egyházkerületünk legrégebb jegyzőkönyvéből e lapok 1883. és 1884. évi folyamában közzétett beces adatokban előfordul nem egy azon lelkészek közül, kikre az említett jegyzőkönyvekben rátaláltam; azonban nem akartam elhagyni egynek nevét sem, minthogy az említett közlemények egybevetésével jobban megbíráthatják az egyháztörténelmünk iránt érdeklődők, vagy az egyes egyházak történetének megírásával foglalkozók, hogy adataim között foglaltatnak-e olyanok, melyek egy és más tekintetben, mint hézagpótlók, figyelembe vehetők.

Feljegyeztem, a hol előfordult, az illető lelkész nevének nevét is; mert úgy vélem, hogy az ilyen családi adat, kivált a rég mult időkben, szintén érdeklél birhat és sokszor nem egy homályos kérdés tisztázására szolgál kiindulási pontul.

A forrást csak akkor tüntetem ki külön, ha nem a debreczeni régi jegyzőkönyvekből merítettem; ott tehát, a hol külön forrás nincs megjelölve, minden adat eme régi jegyzőkönyvekből való.

I. Apagy.

1668. Vámospercsi András lelkész. Ugyanaz még 1679. június 19-ikén is, midőn Apagyi Jánosnak egy adóslevelén mint tanú aláírja nevét. *(Eredeti okirat gyűjteményemben.)*

1707. Németi János lelkész, Apagyi Tamással és Pongrácz Györggyel 4 kocsival Eperjesre utazván, Kossovich Márton szabolcsmegyei esküttől menetlevelet kap. *(Eredeti okirat ugyanott.)*

II. Báránd.

1642. Sellyei János lelkész.

1651. Tasnádi János lelkész.

III. Belényes.

1587. Batizi József lelkész, saját és neje nemes Fényes Margit nevében, Benedek deák debreczeni házának egy részét, mely végrendeletileg őt illette, minden más hitelező előtt letartatta.

IV. Bihar.

1572. Pap Tamás lelkész, az általa eladott borok árából 50 frtot Fodor Szabó Istvántól letiltatott.

V. Boldogfalva. (Ma egy szőlőskert tartja fenn emlékét Debreczenben.)

1631. Bánhegyesi Gergely lelkész.

VI. Boros-Jenő.

1642. Debreczeni István lelkész. Neje Budai Erzsébet (a ki Budai János debreczeni lelkész és ennek neje Portörő Katalin leánya volt) eladta 1642. évben Debreczenben a német-utczában levő házból őt illető részt Portörő Istvánnak 175 frtért.

VII. Böszörmény.

1638. Tornay István lelkész. (A városi jkönyvben fel van jegyezve az is, hogy Tornay István visszaérkezvén külföldi akadémiai útjából Debreczenbe, 1632. évi december hó 22-dikén mutatta be magát a város főbirájánál.)

1668. Debreczeni János lelkész; pere volt a Kun familia ellen, melyben őt Pozsgai Gáspár ügyvéd képviselte.

VIII. Csenger.

1568. Balázs volt csengeri lelkész, vason Debreczenbe kísértetett, a reá bizonyosodott nős paráznaságot *(adullerium)* megégetésre ítéltetvén, az a városon kívüli téren rajta végre is hajtatott.

IX. Debreczen.

1636. Körösszegi István püspök megvette Félégházi Mihály szt.-mihályi lelkésznek *Péterfi-Jakab-utczában* a templom melletti házát 150 frtért.

Ismeretes, hogy e derék püspök 1641. évi martius hó 19-én reggeli 7 órakor halt meg; a debreczeni városi jegyzőkönyv 1645-ben már özvegyének elhalálózását is tudatja, mert ekkor az özvegy végrendeletét a rokonok perrel támadták meg. Körösszegi István neje volt *Szigyártó Ilona*, kinek negyedik férje volt a püspök, előzőleg Cseke István, Tóth János és Makai Máté után viselt özvegyi fátyolt.

1642. május 4. Minthogy praedicator uramék Istennek kegyelmességéből már hárman vannak, ő kglmek más vidéki praedicatorokat, sem mester uramékat ünnepi napokon kívül az praedikálásra ne cogálják, hanem ha szintén series szerént az praedicálás ő kglmek között az kin nem volna is, mindazáltal continue itthon levén, magok praedicáljanak, ez kívánsága az Tiszteletes Tanácsnak.

1661. november 2. Nógrádi Mátyás esperes kéri a tanácsot, hogy 1. az ide beszorult szegény külföldi (vidéki) praedikátoroknak búzájokból, borokból részt ne eligáljanak. 2. Árok ásni s egyéb paraszti szolgálatra is ne erőltessék őket rendkívül. 3. Az sanczban (sarcz) beszédett ezüst marháknak residuumát visszakívánják.

E kérelemre a tanács következőleg határozott:

„Ha ki mit cselekedett eddig, *nem tanács akaratajából cselekedte*, ezután ha ki mit cselekszik rajtok: adjanak hirt bíró uramnak felőle, megbünteti erősen.“

1662. ápril 29. Báthori Mihály lelkész felesége Varga Erzsébet, ősi javak iránt perel Varga Ferencz ellen.

1662. június 17. Báthori Mihály uram megmarad 100 véka búzára, az algabona is tíz vékával száll, 25 szekér fa. Az fát keveselli. *Conclusum*: Akar az 25 szekér fa mellé álljon, akar a pénz mellé.

1663. martius 10. Komáromi György uram megmarad, fizetését keveselli; dificultálja kiváltképen az fa dolgát. A mint maga ő kegyelme mondja, nem úgy praedikáll, mint az több papok.

1663. április 16. Vetési Sándor nyilvánítja, hogy „tavalyi alkuvás szerint nem szolgálhat, *ha az praedikátorsághoz tartozó tisztit épen el nem követheti*, s fizetése is nem jobbítatik, mert nem éri csak asztalát is fizetésével, azon kívül is sok szükségétül szorongattatik.“

Vetési ügyében a tanács ekként határozott: „Az praedikátoroknak hirt kell adni felőle s meg kell mondani: a sacramentumoknak, keresztelésnek, temetésnek, eskütésnek melléje bocsássák ő kegyelmek, mert szintén úgy háromszor praedikáll, mint akármelyik. Az színben (kistemplom) pedig renddel járjanak.“

Harmad nap mulva ezt a bejegyzést tette a notarius a jegyzőkönyvbe, a mely Vetési Sándor dolgának tulajdonképpeni állására világot vet:

1663. április 18. Alexander Vetési vitio independentismi criminatur a seniore ecclesiastico etc. ideoque depositus ab ecclia partiali. *Conclusum*: Volt ideje, tudta dolgát az Ecclesián; nem lehet veszekedni az Ecclesiával érte; igazítsa s tulajdonítsa magának a dolgot.

1663. június 18. Kriszbai György elbúcsúzáván a munkásiaktól és becsülettel elbocsáttatván, lekötölte magát a debreczeni papságra. Mentől előbb való jövetelét kívánatosnak tartják.

1663. június 25. Kriszbai György megérkezett per dei gratiam.

X. E c s e d.

1573. Rósás Demeterné, néhai András papnak, Báthory Miklós udvari lelkészének özvegyével barátságosan kiegyezik.

XI. É r - A d o n y.

1628. Debreczeni János lelkész. Háza volt Debreczenben *Szt.-Anna asszony* utcájában, melyet Oláh Jánosnak adott el 1628-ban 150 magyar forintért.

XII. F ü r e d (Tisza-Füred).

1685. Kállay István lelkész.

XIII. G y a l u.

1643. Erdődi Miklós lelkész. A jegyzőkönyv illető helyén Gyalu úgy van megjelölve: *inxta Csongradium*, így nem lehet kétség az iránt, hogy ez a Gyalu, hol 1643-ban virágzó ev. ref. egyházunk volt, a mai gyalui puszta, Öcsöd és Czibakháza között, Csongrád közelében.

XIV. H e n c z i d a.

1692. Tarpai Tamás lelkész.

XV. K a b a.

1637. június 13. Debreczeni Mihály kabai lelkész, crimen sodomiae miatt lelkészi tisztségétől megfosztatott a közzsinat által és tűzhalálra ítéltetett, mely rajta Debreczenben 1637. június 20-án végrehajtatott.

1669. Debreczeni István lelkész *Vajda-Kabán*. (Kaba ily megjelöléssel gyakorta fordul elő ez időszakban.) Származására is debreczeni volt, a mi kitűnik onnan, hogy atyja Debreczenben lakott s a piac-utczában volt háza.

XVI. K á l l ó (Nagy-Kálló).

1599. Patrohi Imre lelkész. Apagyí János, szabócs-megyei apagyí lakos végrendeletét, mely 1599. évi Szt.-György havának 18-ikán kelt, mint egyik *testamentum hallgató* aláírta ekképen: *Patrohi Imre Kállai praedikator*. Kétség nélküli tehát, hogy a n.-kállói egyház lelkésze volt, ekként őt kell tekintenünk, ez idő szerint, emez egyház első papjának, mennyiben Görömbei Péter a kállai ev. ref. egyház jeles monographusa csakis 1605-től fogva ismer kállai lelkészt. (*Az eredeti okirat a leleszi conventben őriztetik, gyűjteményemben megvan hiteles átiratban.*)

1661. Diószegi Pál kállai praedikátor és esperest, *városunk egy jó akarója*, megholt Debreczenben 1661. 21. Septembris. (Szóról szóra a városi jkönyvben.)

1684. Nadányi János lelkész. Arról, hogy Nadányi János kállai lelkész volt volna, ekkoráig tudtomra, mi emlékezés sem tétetett; nem említi *Géresi Kálmán* sem, ki a Nadányi pályafutását legbővebben adta elő a *Révész Figyelmezőjében*. (1878. évf. 489 és köv. l.) A debreczenvárosi jegyzőkönyvben határozott adatot találunk e felől 1686. évi *september 3-ról* ekként feljegyezve: „Jósa Bálint, székhalmi Kis György és Pap Sámuel találtak meg lovukra . . . mely ló *Nadányi János akkor kállai praedikatoré levén, ezélt 2 esztendővel* szatmári, ecsedi katonák hajtották el.“ Ez adatból tehát bizonyos, hogy a sokat hányatott Nadányi János 1684-ben Kállón viselt lelkészi hivatalát, valamint az is, hogy ottani hivatalában nem sokáig maradt, mert mint ugyan e feljegyzésből kitűnik, már 1686-ban nem volt ott. Különben az 1686. szept. 18. Debreczenben tartott közzsinton az ordináltak közt is mint *expectans* említették. (Tóth S. Adalékok. Debr. Prot. Lap 1883. 194. l.)

XVII. K á l l ó s e m l y é n.

1691. Dobrai Mihály lelkész.

XVIII. K á r o l y (Nagy-Károly).

1629. Kismarjai Pál lelkész.

XIX. M a r j a (Nagy-Marja).

1628. Tenei Márton lelkész.

XX. M a t o l c s.

1643. Kisvárdai István volt matolcsi lelkész özvegye Katalin. (Vezetékneve nincs feljegyezve.)

XXI. N y i r e g y h á z a.

1628. Porcsalmi István nyiregyházi lelkész Viczmándi Eötvös Lőrinczné debreczeni lakosnak kölcsön ad 150 ezüst tallért, melyért nevezett nő lekötöti zálogul Debreczenben *Hatvan utcának szegeletén Uj utca torolatában levő házáat*. (Nem érdektelen e helyütt meg-

jegyeznem, hogy ez a ház később Bika Bálintnak eladatván, így került a *Bika család* tulajdonába s attól 1720-ban vette meg a városi tanács vendégfogadónak. A *Bika vendégfogadó* tehát nevét előbbeni tulajdonosától kapta s nincs semmi értelme az „arany bikához” címzésnek.)

XXII. Oroszi.

1565. Barrabás lelkész, Dobornoky Mátyás javait követelése fejében letartatja.

XXIII. Parlag. (Ma pusztá Debreczen határában.)

1640. július 26. Pap, másként Debreczeni Miklós lelkész és Fodorik Menyhért debreczeni nyomdász, Szabó Miklós hagyatéka iránti követelésükre nézve magukat kielégítettnek nyilvánítják.

XXIV. Patak (Sáros-Patak).

1575. István sárospataki lelkész elhalt fiának vagyónát annak árvái részére letiltatja.

1591. Ferencz, egykori pataki lelkész özvegyének Bogárdi Máriának háza eladása feletti örökbe vállalása.

XXV. Póly.

1600. Forrai András lelkész. (*Eredeti okirat gyűjteményemben.*)

XXVI. Roff (Tisza-Roff).

1686. július 1. Tolnai János lelkész. (1683-ban Roffon a falu csordáját a tolvajok elhajtották, közte Tolnai János lelkésznek egy fehér ökrét, melyre 3 esztendő múlva akadt rá Konyáron s azt a debreczeni tanács előtt kisajátította.)

XXVII. Sámson.

1566. Thornyay Dénes lelkész neje Ágotha elismeri, hogy azt a 25 frtot, melyet Kun Tamás neki végrendeletileg hagyományozott, atyjától Gombay Jánostól kezéhez vette.

1647. Debreczeni Mihály lelkész ellen Kökény Istvánné bizonyos adóssági ügyben Ónodi Jánost ügyvédül vallja.

XXVIII. Sáránd.

1628. Szolnoki Péter lelkész.

XXIX. Szalacs.

1566. Szegedi Gáspár lelkész és neje Ágotha kijelentik, hogy néhai Kalmár Benedek özvegye részéről 30 frt követelésükre nézve kielégítették.

XXX. Százfa (Abaujmegyében).

1639. Szerdahelyi Ferencz lelkész. (*Eredeti okirat, melyen címeres pecsétlenyomata teljes épségben látható, gyűjteményemben.*)

XXXI. Szent-Imre.

1686. mart. 1. Tolnai János szent-imrei lelkész, Gábor deáknak jankafalvi hegyen levő szőlőjét, mely *Kádár szőlőnek* nevezetik, jankafalvi böcsülletes eskütt emberek, úgy mint Csorba István és Szakállas Mihály előtt tartatja 101 frt 60 dénár követelése fejében, „*mint-hogy mostan azon hely elfutott pro futura cautela.*”

XXXII. Szt-Mihály.

1636. Félegyházi Mihály lelkész. (Lásd IX. szám alatt is.)

XXXIII. Szoboszló.

1627. Váczi András lelkész.

XXXIV. Szováth.

1639. Debreczeni András lelkész.

XXXV. Téglás.

1669. Hatházi Mózes lelkész. (E helyen megemlítem, hogy a téglási templom ez időben körül volt kerítve s a kerítésen belül kunyhók voltak, melyekben tartotta a sok felől háborgatott nép féltettebb jószágát. Erre szolgáljon bővebb megvilágításul emez adat:

1686. martius 5. Kovács János téglási lakos Hatházi István ellen panaszolja a debreczeni senatus előtt, hogy „*az téglási templum kerítését* invadálta, onnét holmi jószágát elprédálta, ellopta”. Vádlott kihallgattatván, így védekezett: „*File János fia adta én kezembe a holmit, tagadom, nem infringáltam az templum kerítésében való kunyhókat.*”)

XXXVI. Tépe.

1652. Sándor Dénes lelkész. Bizonyos lopási ügyben, melyet Sándor Péter Gulyás János ellen a debreczeni főbíró előtt folytatott, a nevezett lelkész mint teljhatalmazott képviselte fiát, a panaszost.

XXXVII. Udvari.

1645. Válaszúti István lelkész, néhai Pataki János javait 100 frt követeléseért letartatja.

XXXVIII. Ujlak.

1664. Bereczki András lelkész, nejétől Váradai Mészáros Annától származott leánya nevében, Hatházi Mihályt ügyvédül vallja.

XXXIX. Vásárhely.

1670. Kabai János vásárhelyi lelkész és testvérei Erzsébet Csepregi Jánosné, Judit Borbély Bálintné, Anna Belényesi Mihályné, Borbála Kis Mihályné és Mária hajadon Debreczenben, Czegléd utczában déli *szeren* (soron) napkeletről András deákné, napnyugotról Horvát Márton szomszédságában levő atyai házi örökségeket egyező akarral örök áron bevallották Kovács Andrásnak 670 ftért.

Eme feljegyzés nem ad felvilágosítást a felől, hogy melyik Vásárhelyen volt lelkész Kabai János? azonban azt hiszem, hogy a további nyomozódások bizonyítan fogják, hogy csak is Hódmező-Vásárhelyről lehet szó s ekkor a h.-m.-vásárhelyi lelkészek névsorozata bővülne, mert Kabai János abban eddig nem foglal helyet.

Külföldi apróságok.

Mivel a németországi protestáns unió következtében a református hitsorsosok kezdettől fogva jelentékeny mérvű mellőzésnek és károsodásnak voltak kitéve, e miatt a tisztán református jellegű egy pár egyházi lap utján több ízben feljajdulásuknak adtak hangot azok a kevés számú vezérférfiak, kik a ref. hitvallás igazaiért szóval és tollal küzdeni, szent kötelességöknek ismerték. Ma már természetesen a tisztán református hitvallású németek száma nagyon leapadt, de a hithű elődök nemes példáját követve, még mindig sokan felbátorodnak, ha közelg a megsemmisítéssel fenyegető rém. Így cselekszik most a elberfeldi ref. közlöny is, mely panaszos hangon beszéli el, hogy a legújabb népszámlálás adatai szerint a német birodalmi székvárosban Berlinben ma már csupán tizenhatezer református lélek van s ezek

közül is csak hatezer háromezren részesülnek lelkipásztori gondozásban. A többi 9700 lélek számára nem létezik se lelkész, se imaház. Láthatja mindenki, hogy ez nem rendes és nem egészséges állapot. Régebben, vagy legalább ezelőtt még az illetékes egyházi főhatóság ügyelettől volt arra, hogy a reformátusok a saját magok két templomán kívül, még más protestáns templomban is hallgathassák egyházuk szellemében az ige hirdetését. És most mindezt az unió örve alatt egymásután megvonták tőlük, holott az unióba belépő egyházaknak tulajdonjogát maga az idevonatkozó törvény is kimondja. E sérelem eloszlatása céljából, a ref. szövetség ez évi emdeni nagygyűlése, illetékes helyen fel fogja emelni szavát, s bizton remélhető, hogy a mostani mostoha helyzet változni fog. Remélhető ez azért is, mert kormánykörökben elég kedvező a testvéri hangulat a reformátusok iránt. Legalább a kultuszminiszter a vallásügyi költségvetés tárgyalása alkalmából, Damink ref. vallású képviselő felszólalása kapcsán kijelentette, hogy a kormány, különálló ref. lelkésznevelő intézetek tervbe vett létesítését támogatni fogja. E kijelentést a legnagyobb örömmel fogadták a rajnavidéki reformátusok, a kik már régóta foglalkoznak azzal a szép gondlattal, hogy Elberfelden, a rajnai vidék reformátusainak eme Debreczenében, ref. theologiai intézetet létesítsenek. De midőn ez iránt kérelmeket a rajnamenti konsistoriumhoz benyújtották, onnan az ügy elutasító vélemény kíséretében terjesztetett fel a kormányhoz, mivel ezek a konsistorialis urak azt hiszik, hogy ha azoknak a jó igyekezetű, munkás hitű reformátusoknak saját theologiájuk lesz, akkor a rajna-tartományi unió fejlődésének nyomában vége lesz. Pedig hát az a rengeteg nagy uniált egyháztest, a legszabadabban mozoghat még akkor is, ha az a néhány ref. gyülekezet, atyái hitéhez hű marad. Ebből azonban nagyon jó lenni nekünk okultást és bölcseséget szerezni. Nálunk is hangoztatják sokan a testvéregyházak egyesülését, elébb csak alkotmány szervezeti, majd egyháztársadalmi kérdésekre nézve, de aztán — ki merné tagadni — kísérletet tennének némelyek a liturgiai és ezzel a dogmatikai téren is. Ám teljék el még egy pár század, míg mi oly szilárd külső bástyákkal leszünk körülveve, mint a német birodalom. Ott egységes a nemzeti tudatosság, egy a nemzet nyelvben és érületben egyaránt, és az államfő protestáns! De nálunk a nemzeti és állami lét problémái, a nyelvi, faji és más rokon természetű megkülönböztetések — meg egyszóval sok minden miatt, ugyan mikor jutunk el oda, hogy ily nagy horderejű kérdésnek nyugodt és méltó megoldására nézve, csak valamit is teheszünk?

Nem korlátozó és a szabad fejlődést akadályozó egyesülési törekvésekre kell tehát gondolnunk, hanem mindkét testvéregyháznak oda kell munkálnia, hogy saját bástyáit erősítse, a meglévő intézményeket a virágzás és céltudatos haladás lehető legmagasabb fokára emelje, a vallási és magyar nemzeti ügy diadalát elősegítse. Aztán majd a jövő idők nagy kérdéseit megoldandják utódaink, kik remélhetőleg kedvezőbb kilátások mellett kezdenek meg a korszakalkotó munkát, mint a minő auspiciumok mellett küzdünk mi jelenleg. Szükségünk volna főleg a buzgóbb tevékenységre egyháztársadalmi tekintetben, mint a hogy ezt külföldi hitsorsosaink cselekszik. A reformátusság Németországban nagyon rá van utalva a belmissioi működés e különleges ágának felesztésére. Ott van p. o. a ref. szövetség, a ref. irodalmi egylet, mely mindkét testvérület a heidelbergi káté vezérszólója alatt harcol és győzedelmeskedik.

A mi gyülekezeteinkben is a hittudatot kell első sorban ébren tartani s az egyháznak felekezeti színét kell a halványodástól megóvni, a hitvallási könyvek szélesebb körű terjesztése által. Így cselekesznek, ezen az uton járnak az amerikai ref. hitsorsosok is. Ők nevezetesen a katolicizmus áradata ellenében a hitvallások bástyafalaival védekeznek és teljes sikerrel. Előtünk van épen a Presbiteri Alliance torontói nagygyűlésében felolvasott statisztikai kimutatás, melyből az tűnik ki, hogy míg 1800-ban az Egyesült Államokban összevéve alig 50 r. kath. lelkész volt, addig 90 év múltán, tehát 1890-ben már 8,332 r. kath. lelkész 7,523 templomban szolgáltattott misét. Ezzel arányban az evangéliumi lelkészek száma még mindig óriási ugyan, mert 93,776 rendes lelkész működik 142,599 templomban: de komoly figyelmeztetésül szolgálhat a katolicizmus terjedése arra nézve, hogy machinatióival szemközt folytonosan résen kell állania a protestáns egyháznak, különben elerőtlenül és csatát vesz!.

Sorakoznunk és csatlakoznunk kell tehát a protestáns egyházak lobogóival a szentírás nagy zászlója alá s az igazság győzedelmének tudatában bátran, biztosan haladjunk előre, mert ha Isten velünk, kicsoda ellenünk! A mi vezérünk neve Jézus! ○

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Debreczeni ev. ref. egyházközség.** A debreczeni ev. ref. egyház presbyteri közgyűlése ez évi febr. 26-án egyebek közt a város kezelése alatt álló árvatartó pénztár fontos ügyével foglalkozott. Előbb ez évi febr. 3-án tekintélyes értekezlet ült össze, hogy e pénztár alapításának és fejlődésének történetéből megismerje az ügy mostani állását és megállapítsa azokat a módosításokat, melyeket az egyháznak követnie kell ev. ref. egyházunk fontos érdekéből. Ezen az értekezleten részt vett lapunk egyik felelős szerkesztője is, s midőn a történeti fejlődés egyes részeinek előterjesztését meghallgatta, arra az erős meggyőződésre jutott, hogy Ő Felségének. koronás királyunknak, 1861. évi jan. 5-én kelt legfelsőbb alhatározása alapján a debreczeni ev. ref. egyháznak a Mária Terézia-féle alapítványból az 1862. évi nov. 30-án történt megosztás után Debreczen város kezelése alatt maradt fele részéhez kétségbe vonhatlan joga van. Ugyanebben az értelemben volt teljes egyértelműséggel maga az értekezlet is, miért oly indítványt terjesztett a presbyteri közgyűléshez, hogy az árvatartó pénztárnak birtokba és kezelés alá való vételére nézve hathatós lépések tétessenek. A presbyteri közgyűlés egyhangulag magáévá tette az értekezlet indítványát s a továbbiakra megtette intézkedését. Lesz szerencsénk talán az árvatartó pénztár változatos és érdekes történetét később részletesen is ismertetni; most csak annyit jegyzünk meg, hogy a presbyteri közgyűlés intézkedését a legszivesebben üdvözljük s fellépésének eredményét éber figyelemmel kísérjük. A debreczeni protestáns egyházat illető árvatartó pénztár ereje az 1892. év végéig 295,000 frton felül emelkedett. Az önmaga által gyűjtött alapból eddig is 150—160 árvát ruházott és látott el tankönyvekkel évenként debreczeni népes egyházunk; ha ezt az árvatartó pénztárt kezelése alá veheti, mennyivel áldásosabban és mennyivel nagyobb mérvben karolhatja fel az árvák állapotának és vallás-erkölcsi nevelésének fontos ügyét. Nagyon itt is az ideje, hogy ebben az irányban minden lehető elköves-

sünk, mert az a 10—20 frt, melyet a város a kezelése alatti alaptól egy-egy árva tartásáért ad évenként, korántsem biztosítja annak a célnak elérését, melyet egyházi és nemzeti érdekből szemünk előtt kell tartanunk. Nem elég, hogy azok a szegény árvák 20 frtért helyeztessenek el egyes erre vállalkozó, legtöbbször szegény családoknál, hol sorsuk — tisztelet a kevés kivételnek — mostoha, jövőjük reménytelen. Keresztyéni szeretet melegevel kell őket ápolni fejlődésükben, hogy a nyomorban el ne pusztuljanak; nevelnünk kell őket, hogy egyházunknak ragaszkodó és buzgó tagjaivá, édes hazánkunk képzett, munkás fiaivá váljanak. Ily nagy cél lebeg a debreczeni egyház előtt, melynek jó részét valósíthatja is, ha a jogosan őt illető árvtartó pénztár birtokába jut. Szívünkben kívánjuk azért, legyen szerencsés törekvésében.

— **A vallás és közoktatásügyi miniszter** az autonóm felekezetek, törvényhatóságok, községek és alapítványok által fentartott középiskolák tanárainak nyugdíjazása, valamint özvegyeik és árváik gyámolítása kérdésében elkészülvén a szükséges tanulmánytétel, számításokkal, minekelölte a törvényjavaslatot ezeknek alapján elkészítendő, az érdekelt körök kívánságáról értesülést óhajt szerezni. E célból közelebről értekezletet fog tartani, melyre egyházkerületünk részéről Tóth Sámuel egyh. ker. főjegyzőt, Dr. Bacsoni Lajos jogakad. és Dóczi Imre főgymnasiunai tanárokat hívta meg.

— **A kath. püspöki konferencia** hosszas készüldés után a napokban végre mégis összeült és tárgyalás alá vette a királyhoz, a kormányhoz és a pápához terjesztendő memorandumot. Nagy érdeklődéssel vártuk és várjuk mai napig a fontos tanácskozás eredményeit, még eddig azonban siker nélkül, minthogy a felvetett kérdésekre nézve, a minők a zsidó vallás bevétele, a polg. anyakönyvvezetés és a vallásszabadság kérdései, újabb bizottság előterjesztései alapján sem jöhetett létre egyetértő megállapodás, habár azt híresztelik, hogy a püspökök között mindezen kérdésekre nézve a *legcsekélyebb elvi ellentét sincsen*, csupán a felett foly a vita, hogy miként lehetne helyesebb és megfelelőbb kifejezést alkalmazni, tehát egyszerűen a forma kérdése képezi a sikertelen diskusszió tárgyát. A dolog azonban, a mint látszik, nem egészen úgy áll. Örvendetesen lep meg ugyanis, ha csakugyan megfelel a valóságnak, a P. Hirlap tudósítása, a mely szerint a püspöki karban is talált a hazafiasság legalább némi kisebbségi, de nem jelentéktelen, sőt esetleg döntő képviselőre az ultramontán irányzattal szemben, mert a memorandumnak egészen Aquinói Tamás és VIII. Bonifác szellemétől áthatott s a pápai universzális hatalom középkori eszméjére emlékeztető némely tételjei és kifejezései ellen, a minők pl., hogy *a magyar állam a ker. kath. vallásnak köszöni létét; hálaatlanság tehát az, a mit most szülőanyjával, a római egyházzal szemben el akar követni*; hogy úgy tesz az állam, *mint az elvetemedett fiú, a ki öreg apjának először a vagyonára teszi rá kezét, azután a tiszteletet is megvonja tőle s végül a szemét szurja ki*; hogy továbbá *első az isten s aztán a nép! első a vallás s aztán a hon; első az államot alapító egyház s azután az állam* stb. — előbb szeliden és tartózkodással *Meszlényi szatmári*, utána pedig egész határozottsággal *Desewffy Sándor* csanádi püspök szólalt fel. Különösen tiszteletreméltó hazafias felbuzdulás nyilatkozik Desewffy püspök beszédjének következő szavaiban: „Nekünk, magyar püspököknek, more patrio épen annyi kötelességünk van a haza iránt, mint a vallás iránt; a hazához minket épen annyi kötelék és tartozás csatol, mint a

mennyi az egyházhoz. Sőt ha a kegyelmes ég azt a súlyos megpróbáltatást mérné reám, hogy a *vallástalanság és hazafiatlanság, a hűhagyás és a honárulás között kellene választanom*: nem mondom meg, melyiket választanám, mert azt hiszem, hogy ennek a püspöki karnak minden egyes tagja tudja, melyiket volna szabad választani bármely magyar kath. főpápnak“. Kívánja tehát a memorandum teljes átdolgozását oly szellemben, hogy annak aláírása „*egy magyar püspöknek se derogáljon*.“ Valóban jól esik nekünk ez önérvényes hang az önző kozmopolitismus ultramontán lovagjainak nyomasztó hármóniája közepette s kellemes visszaemlékezésekre nyújt alkalmat az egykori sárospataki plébános nemes alakjára, a kinek műveltsége, felvilágosodott gondolkodása és hazafiassága, az összes lakosságnak, felekezeti különbség nélkül, páratlan rokonszenvében találta meg méltó elismerését. Kíváncsiak vagyunk a dolgok további fejlődésére; mert hogy Desewffy nem áll elszigetelten sem a konferencián, sem azon kívül: azt nagyon sok jel tanúsítja. Samassa érsek, Pável és Lönnhardt püspökök távolmaradása is aligha nem támogatja feltevésünket. Most már egygyel több okunk lehet sajnálni azt, hogy a Samassa primási jelöltsége, talán római befolyások miatt, annak idejében elejtetett. A történetekből annyi mindenesetre tanulságul szolgálhat, hogy elég lehetne már a magyar püspöki székeken a Schopper, Steiner, Hornig és Vaszary-féle világpolgárokból, a kik, a mint magatartásuk elárulja, a *magyar nemzeti érület közösségén kívül állanak*; s ideje volna a püspöki székek betöltésénél, legalább kétes esetekben, több figyelemmel lenni az olyan egyénekre, a kiknél a *hazafiság s az államhoz való ragaszkodás a származásban s azzal összefüggő tradíciókban is erősebb támogatásra találhat*. B. L. — Az utolsó pillanatokban vett értesülésünk szerint a Meszlényi és Desewffy püspökökről szóló közlemény nem felel meg a valóságnak. Valamint a hirt, úgy a dementit is fentartással fogadjuk; mert hogy lenni kellett a dologban valaminek, azt nemcsak abból az egyszerű okból következtetjük, hogy „nem zörög a levél“ stb., hanem abból is, hogy alig lehetne másképen megmagyarázni azt, hogy a főpapi konferencia a tagok teljes egyetértése daczára sem tudott három napi tanácskozás után semmi megállapodásra jutni. Mindenesetre nagyon jellemző; si non e vero, e ben' trovato. Szerk.

— **Meghívó.** A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság igazgató-vnlasztmánya a f. évi márczius hó 15-én, d. u. 6 órakor Budapesten, az ev. ref. főgymnasium (Lónyay-utca) dísztermében gyűlést tart, melyre az igazgató-választmány tagjait ezennel tisztelettel meghívja Budapest, 1893. márczius 1. az elnökség. — Tárgy: Jelentések. Indítványok. — Mint Budapestről hozzánk intézett magán levélből értesülünk, a Társaság közgyűlése pedig ugyanazon helyiségben másnap, márczius 16-án d. u. 5 órakor fog megtartatni.

— **Beregi egyházmegye.** Mint a „Munkács“-ból olvassuk, a *Peterdy Károly* ev. ref. esperes halálával megüresedett esperesi állás teendőinek végzésével az egyházmegyei gondnok Nagy Sámuel jándi lelkész, mint legidősebb tanácsbíró bizta meg.

— **Lelkészwálasztások.** A debreczeni ev. ref. egyházmegyében levő *u.-bajomi* egyházközség f. hó 1-én, a *sárándi* pedig f. hó 3-án választotta meg új lelkészét halálozások által megüresedett lelkészi állomásaikra. Az előnevezett helyre *Révész Mihály* karczagi segédlelkész, ez irodalmi munkálkodásairól ismert nevű tagja az ifjabb lelkési generációnak, az utóbbi helyre pedig *Elek István* debreczeni segédlelkész, egy szintén igen jó képzettségű

s kiváló szónoki erővel rendelkező ifjú atyánkfia választott meg rendes lelkészül. Lelkünk legigazabb érzelmeivel kívánjuk, hogy a czéljokat immár elért ifjú Timotheusok legyenek beldogok csöndes parochiáikban s vezessék a gondjaikra bízott híveket meglegedésben, örömben és a lelki javaknak lehető teljességében.

— **A h.-m.-vásárhelyi egyháztanács** a Nagy András János-féle alapítvány tiszta jövedelméből 29 tanító fizetésének javítására 3200 koronát szavazott meg. Szívünk-ből örvendünk, hogy a nagy tekintélyű h.-m.-vásárhelyi egyháznak alkalma nyílt a néptanítók kiváló fontosságú munkálkodását ez úton is méltányolni, elismerni.

— **Tisza-Sas.** Id. Boros Sándorné asszony a múlt évben a t. sasi egyház részére egy 255 frt értékű új harangot, özv. Nagy Jánosné Jóljárt Zsuzsánna asszony pedig, szorgalma Istentől nyert jutalmából egy 50 frt értékű diszes úrasztali kelyhet adományozott. A harang-feltételi ünnepély jövedelméből, 82 frtból pedig nagy harangját látta el az egyház vaskoronával, így ma már mindhárom harangja yaskoronás. E folyó év tavaszán fognak hozzá az iskola építéséhez, melyre a szerződés 3108 frtban köttetett meg s ennek fedezetül az egyházközségi közgyűlés 2600 frt pótdót fogadott el. Szép és lélekemelő dolgok ezek. Csak előre és mindig előre!

— **Régi tanulóársak találkozója.** Turi Lajos gyüdi lelkész barátunk f. évi aug. 23-ra az 1868-ban érettségi vizsgát tevőket 25 éves, az 1872-ben theológiát végzett pályatársakat 21 éves találkozássra hívja fel. Mi úgy tudjuk, hogy ez utóbbiak közül többen a 21 éves helyett 25 éves találkozást terveznek s talán helyesebben is, annyival is inkább, mert az említett már lefoglalták az 1873-ban végzett hittanhallgatók.

— **Középiskolai tanárok tanulmány utja.** Mint az „Egyetértés” hírlí, a vallás- és közokt. miniszter a most folyó tanév végével gymnáziumi tanároknak Görögországba való tanulmányi utazását terveli. Az utazás négy hétre terjedne. A kirándulók egy egyetemi tanár vezetése alatt Görögországnak műtörténeti és historiai szempontból nevezetesebb pontjait: Athént, Spártát, Olympiát stb. látogatnák meg. Maga a miniszter nyolcz tanárt hajlandó a saját intézeteiből, költséggel ellátva kiküldeni. Már a hazai kath. tanítórendek meg is ígérték volna a részvételt, s a czélnek tehetségök szerint való előmozdítását, sőt kilátás volna arra, hogy a protestáns felekezetek nevezetesebb tanintézetei is küldenének egy-egy tanárt. Nem tudjuk, az „Egyetértés” értesülése mennyiben alapos; s annyi bizonyos, hogy eddigelé a miniszternek e tervéről legalább a mi egyházkerületünk intéző körei semmi értesítést sem kaptak. Maga a terv kétségtelenül igen életrevaló s ma, midőn a szemléleti oktatás korszakát éljük, az ilyen közvetlen tapasztalatból merített ismeretek szerzése és értékesítése a gymnáziumi tanításra kiszámíthatlan haszonnal járna s az irodalmi és művészeti oktatás színvonalát nagy mértékben emelné. Reméljük, hogy ha az ige csakugyan testet ölt, legalább főgymnáziumaink fentartó testületei, s főleg egyházkerületünk, szívesen támogatják azt, s ismeretes áldozatkész-ségükkel lehetővé teszik, hogy középiskoláink néhány szakembere az ismeretszerzés emez új és eredményes módjához hozzájuthasson.

— **Joghallgatók statist kája.** Fővárosi lapjaink közelébb közölték, hivatalos adatok alapján, a folyó tanév első felére beiratkozva levő joghallgatók számát. Ezek szerint a budapesti m. kir. tudomány-egyetemen 1905, a kolozsvárin pedig 270 rendes joghallgató volt beírva. A rendkívüli hallgatók száma külön a jogi- és államtudományi karra vonatkozólag közölve nem lett s

csak általában lett kiemelve, hogy a budapesti egyetemen, az összes karokon, 148, a kolozsvárin pedig 20 rendkívüli hallgató volt bejegyezve. A jogakadémiák, hallgatószámuk tekintetében, így következtek egymásután: debreczeni: 161 rend., 3 rkív.; pozsonyi: 121 r., 2 rk.; n.-várad: 88 r., 16 rk.; eperjesi: 86 r., 3 rk.; kassai: 78 r., 2 rk.; pécsi: 73 r., — rk.; m.-szigeti: 59 r., 2 rkív.; egri: 51 r., 6 rkív.; kecskeméti: 55 r., — rk.; s.-pataki: 50 r., 1 rkív. A rendes joghallgatók összes száma hazai jogi tanintézeteinken tehát a jelen tanév első felében 2997-et tett ki. A múlt tanév téli és nyári féléveiben beírva volt rendes joghallgatók átlagos számát méltatván figyelemre: a jelenlegi szám 362-vel magasabb. A nyári félévben azonban ez a szám jelentékenyen csökkenteni szokott. — Nem lesz érdektelen e helyütt, ha a külföldi egyetemek némelyikének a jelen tanév téli félévére vonatkozó statistikai adatait közöljük, úgy a mint azt a Berlinben megjelenő „Fortschritte der Medicin” című folyóirat 1893. évi január 15-iki számában (86. l.) olvashatjuk. Az említett adatok szerint a beiratkozott joghallgatók száma a következő volt: Basel: 42, Rostock: 68, Greifswald: 69, Kiel: 75, Zürich: 75 (női hallgató: 4), Giessen: 110, Bern: 114, Jena: 123, Königsberg: 160, Göttingen: 161, Marburg: 187, Freiburg: 195, Halle: 200, Erlangen: 238, Strassburg: 245, Würzburg: 260, Bonn: 290, Breslau: 292, Heidelberg: 302, Tübingen: 803 (államtudományi: 189), Leipzig: 1078, München: 1161 (államtudományi: 96), Berlin: 1470. Láthatjuk ezekből az adatokból, hogy a legnépesebb berlini egyetem joghallgatóinak a száma is jóval kisebb a budapesti tudományegyetemi joghallgatók számánál s viszont, hogy vannak egyetemek, melyek jogkari hallgatóinak számánál — a tudomány és a hazafiság tekintetében oly megbecsülhetetlen hasznot hozó — jogakadémiáink hallgatóinak a száma nagyobb. (Dr. H. Ö.)

Szerkesztői üzenetek.

K. E. Bécs. Köszönettel vettük s mielőbb sort kerítünk reá. — S. N. I. T — s. Jönni fog a nagyobb is.

TARTALOM-JEGYZÉK: Az anyakönyvek államosításáról. Dr. Kovács Sándor. — Tárca: Horárik János római vallású áldozó pap tiltakozása. Nagy Elek. — Tanügy: Alföldi gymnáziumaink emelkedése. X+y. — A tanügy mostoha gyermeke. Dr. Öreg János. — Irodalom. — Közéletünk: Nekrológ. Sütő Kálmán. — Adalékok egyháztörténelmünkhez. Széll Farkas, kir. táblai tanácselnöktől. — Külföldi apróságok. — Külföldiek. — Hirdetések.

Felölös szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.

Orgona eladás Jászladányban.

Nagyobb orgona készítése miatt az ott levő 20 változatú pedálos 2 manuállal ellátott orgonára eladás van kitüzve, s előzetesen ott megtekinthető. Levélbeli ajánlatok

Dangl Antal Fia

cs. és kir. szab. műorgona készítőhöz Aradra intézendők. Ugyanott bármely nagyságú, erős szerkezetű harmoniumok olcsó áron raktárilag kaphatók.